

ZAKRES PROWADZONYCH DZIAŁAŃ PRZEZ BIBLIOTEKI
ZGŁOSZONE DO IEDYCJI PROGRAMU
RAPORT Z BADAŃ

SŁAWOMIR MANDES

WARSZAWA, MARZEC 2010

Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności jest partnerem Fundacji Billa i Melindy Gates w przedsięwzięciu, które ma ułatwić polskim bibliotekom publicznym dostęp do komputerów, Internetu i szkoleń. Program Biblioteczny w Polsce jest realizowany przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego.

Raport jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów oraz Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. Zezwala się na dowolne wykorzystanie treści - pod warunkiem zachowania niniejszej informacji licencyjnej i wskazania autorów oraz Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego jako właścicieli praw do tekstu. Treść licencji jest dostępna na stronie <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>¹

Spis treści:

I. Wstęp	3
I. Zarządzanie ludźmi	4
II.1 Zasoby, finanse i infrastruktura. Biblioteki główne	8
II.2. Zasoby i infrastruktura: filie	12
III. Działalność biblioteki.....	14
IV. Badanie potrzeb użytkowników i wizerunku oraz promocja bibliotek.....	22
V. Biblioteki w Internecie: zasoby i kompetencje	27
VI. Biblioteka w otoczeniu społecznym i instytucjonalnym.....	30
VII. Podsumowanie	34
VIII. Aneks. Dane o ocenie procesu rekrutacji	39

I. Wstęp

Biblioteka, szczególnie taka położona we wsi lub małym mieście, kojarzy się z miejscem, w którym gromadzi się książki. Na wejściu, niczym strażnik, stoi bibliotekarz. W tym stereotypowym wyobrażeniu podstawową, a właściwie jedyną funkcją biblioteki, jest wypożyczanie książek. Współcześnie działające w Polsce biblioteki odbiegają od tego stereotypu. Projektując badania, którego wyniki przedstawia niniejszy raport, stawiano sobie za zadanie określenie, jak wygląda funkcjonowanie bibliotek zgłoszonych do programu: na ile biblioteki dziś, na starcie „Programu Rozwoju Bibliotek”, wypełniają funkcje, jakie program stawia sobie za cel rozwijać. Ważnym elementem badania jest to, że jest ono częścią procesu ewaluacji. Zebrane wyniki zostaną porównane z danymi zebranymi tą samą ankietą po zakończeniu programu. Umożliwi to precyzyjne określenie zmiany, jaką udało się wprowadzić w funkcjonowaniu bibliotek poprzez realizację przewidzianych w programie działań.

W obliczu zachodzących zmian cywilizacyjnych, związanych z transformacją i wejściem Polski do Unii Europejskiej oraz zachodzących zmian technologicznych, biblioteki zaczęły się zmieniać. Współcześnie biblioteka nie jest już jedynym źródłem kultury dla małych społeczności. Ludzie więcej podróżują, w związku z wykonywaną pracą lub nauką, mają dostęp do szerokiej oferty kulturalnej poprzez telewizję lub Internet: dziś oczekuje się od biblioteki czegoś innego niż 20 lat temu. Od 1989 roku wiele z istniejących bibliotek zostało zlikwidowanych, te którym udało się przetrwać, zaczęły się zmieniać. Jest to proces powolny i uwarunkowany wieloma czynnikami społecznymi, ekonomicznymi i politycznymi. Jeśli jednak biblioteki mają stać się trwałym elementem krajobrazu społecznego małych gmin, muszą zmieniać się szybciej, bo ostatnie próby zmiany prawa dotyczące bibliotek pokazują, że klimat nie jest sprzyjający.

Wychodząc z założenia, że biblioteka to nie tylko miejsce gromadzenia książek, w badaniu podjęto szereg różnych kwestii: 1) sposób zarządzania biblioteką jako instytucją; 2) sposób promocji bibliotek w środowisku lokalnym; 3) kulturalną i społeczną działalność bibliotek; 4) sposób podejścia bibliotek do badania potrzeb użytkowników; 5) funkcjonowanie bibliotek w Internecie; 6) finanse i infrastruktura, którą biblioteki mają do swojej dyspozycji; 7) relacje biblioteki z innymi instytucjami życia społecznego. Przygotowana ankieta była bardzo szczegółowa. Przygotowując pytania badaczom zależało jednak na tym, aby objąć wszystkie możliwe obszary funkcjonowania bibliotek. Zebrano w ten sposób unikalne dane, które najprawdopodobniej po raz pierwszy, pozwalają na tak wnikliwy i całościowy opis bibliotek działających w małych gminach.

Badanie, których wyniki przedstawia niniejszy raport, zostało przeprowadzone w ramach „Programu Rozwoju Bibliotek”. Przystąpiło do niego 610 bibliotek. Z tego 79,5% są to biblioteki samodzielne, 17,9% połączone z inną instytucją, 2,6% biblioteki funkcjonujące w strukturze Urzędu Gminy. Średnia liczba placówek zgłoszonych bibliotek wynosi 3.

Analizując terytorialne położenie bibliotek widać pewne zróżnicowanie pomiędzy województwami.

	Częstość	Procent
dolnośląskie	43	7,0
kujawsko-pomorskie	64	10,5
lubelskie	53	8,7

lubuskie	52	8,5
łódzkie	9	1,5
małopolskie	53	8,7
mazowieckie	35	5,7
opolskie	17	2,8
podkarpackie	27	4,4
podlaskie	28	4,6
pomorskie	35	5,7
śląskie	31	5,1
świętokrzyskie	20	3,3
warmińsko-mazurskie	77	12,6
wielkopolskie	50	8,2
zachodnio-pomorskie	16	2,6
Total	610	100,0

Tabela 1 Rozkład liczby zgłoszonych bibliotek w poszczególnych województwach

Wyraźnie nadreprezentowane są województwa: kujawsko-pomorskie oraz warmińsko-mazurskie. Natomiast z województwa łódzkiego, opolskiego i zachodniopomorskiego pochodzi mniej niż 9%.

Z pośród zgłaszających się bibliotek ankietę wypełniło 597, w tym biblioteki wiodące stanowiły 25,6% a biblioteki partnerskie 74,4%. Bibliotekarze wypełniali ankietę w listopadzie i październiku 2009.

I. Zarządzanie ludźmi

→ etaty

Wprowadzanie elementów zarządzania personelem do samorządu lokalnego jest względnie nowym zjawiskiem. Nowe usługi, zaangażowanie w różne projekty wymagające współpracy różnych podmiotów powoduje, że pracownik samorządu musi być wykwalifikowanym fachowcem, potrafiącym realizować jednocześnie kilka zadań. Wymaga to nowego podejścia do zarządzania. Prosty podział zadań i egzekwowanie ich wykonywania, nie wystarcza w złożonych organizmach, jakim jest współczesny samorząd. Pytania o sposoby zarządzania ludźmi mają na celu określenie: czy w bibliotekach zgłoszonych do programu prowadzona jest nowoczesna polityka zarządzania? Czy są one przygotowane na rozbudowywanie już istniejących i wprowadzanie nowych funkcji?

Punktem wyjścia do analizy funkcjonowania bibliotek jest określenie ich wielkości oraz sposobu organizacji pracy. Średnia ilość etatów w bibliotekach wynosi 3,25. Wyrażona poprzez miarę średnią wielkość nie oddaje jednak trafnie wielkości bibliotek. W zbiorze przeważają wyraźnie biblioteki mniejsze. Połowa bibliotek zgłoszonych do udziału w programie ma 2 lub mniej etatów. A najczęściej występującą ilością etatów jest jeden. Tak duża średnia wynika z faktu, że 17 bibliotek zadeklarowało, że ma 10 i więcej etatów.

Największa biblioteka ma ich aż 25, co wydaje się mało prawdopodobne i może być efektem pomyłki przy wypełnianiu ankiety.

Porównując ilość etatów w bibliotekach wiodących i partnerskich, widać dużą różnicę. Średnia dla bibliotek wiodących wynosi 5,47; natomiast dla partnerskich ta sama miara równa się już tylko 2,67. Mediany dla obu typów bibliotek wynoszą odpowiednio: 3,75 i 2. Mediana pokazuje, że typowa biblioteka wiodąca nie jest dużo większa od biblioteki partnerskiej.

Również pod względem etatów dla informatyków i księgowych, biblioteki wiodące przeważają nad bibliotekami partnerskimi. Generalnie bardzo rzadko zdarza się aby biblioteka miała informatyka na pełen etat (3,2%) lub choćby na część etatu (3%). Ale kiedy przyjrzymy się oddzielnie bibliotekom głównym i partnerskim ponownie widać duże różnice. Biblioteki wiodące mają ponad trzy razy częściej informatyka na cały etat, w porównaniu do bibliotek partnerskich (7,2% do 1,8%).

Informatyk:	Biblioteki wiodące	Partnerskie
Tak, na cały etat	7,2%	1,8%
Tak, na część etatu	4,6%	2,5%
umowa zlecenie	24,8%	15,8%
Nie	63,4%	80,0%

Tabela 2. Odsetek bibliotek zatrudniających informatyka

Nieco lepiej wygląda sytuacja w przypadku księgowych.

księgowa:	Biblioteki wiodące	Partnerskie
Tak, na cały etat	9,8%	3,6%
Tak, na część etatu	70,6%	62,6%
umowa zlecenie	5,2%	4,7%
Nie	14,4%	29,1%

Tabela 3. Odsetek bibliotek zatrudniających księgową

W większości bibliotek (69,9%) księgowe pracują na cały, bądź na część, etatu. Jednak w 25% jednostek nie ma księgowej. I w tym wypadku widać wyraźną różnicę pomiędzy bibliotekami głównymi i partnerskimi. W tych ostatnich dwa razy częściej nie ma księgowych. Problem ten jest dość istotny z punktu widzenia udziału bibliotek w różnych programach, w których konieczne jest regularne rozliczanie i raportowanie finansowe. Oznacza to, że nawet jeśli biblioteka bez księgowej chciałaby uczestniczyć w jakimś programie, to brak tak istotnego etatu, może to utrudnić lub skutecznie uniemożliwić.

→ organizacja pracy

Pytanie o to, czy zakres obowiązków przynależnych do poszczególnych stanowisk jest opisany, zostało zadane jedynie bibliotekom wiodącym. Chciano w ten sposób zbadać na ile

sformalizowana i przemyślana jest organizacja pracy w tych instytucjach. Nie jest obecnie niczym niezwykłym analiza i opis zadań przypisanych do stanowisk pracy w Urzędach Gminnych. Powstaje w związku z tym pytanie, czy ta praktyka przeniesiona została do podlegających gminom bibliotek. Z danych wynika, że w 87,6% bibliotek są takie dokumenty, a w 8,5%, że częściowo tak.

Zadano badanym również pytanie otwarte o sposób przydzielania nowych zadań związanych z pojawieniem się obowiązków wykraczających poza bieżącą działalność biblioteki. Celem tego pytania było określenie w jaki sposób biblioteki postępują, na przykład w sytuacji, w której mają wziąć udział w programie, który wymaga dodatkowej pracy, często w czasie wolnym. W jaki sposób podejmuje się w takiej sytuacji decyzje o delegowaniu pracownika do nowych zadań? Ten marginalny problem z zakresu zarządzania personelem, ma istotny wpływ na skład grupy osób biorących udział w programie oraz ich nastawienie, chęć pracy i zaangażowanie. Przekłada to się na efekty tegoż programu.

Z udzielonych odpowiedzi wynika, że, w większości wypadków (47 osób wskazało tę opcję), nowe obowiązki są rozdzielone pracownikom poprzez polecenie przełożonego. Respondenci stwierdzają, że zadania zostają przydzielone ustnie (29 wskazań), a tylko 11 osób, że decyzja wydawana jest na piśmie. 34 osoby mówią o zmianie zakresu obowiązków, a 27, że zależy ona od predyspozycji i chęci samych pracowników. 23 osoby zaznaczyły, że rozdział ma miejsce na drodze konsensusu i zależy od grupowych ustaleń.

Dane te pokazują, że, w przypadku zgłoszonych do programu uczestników, decydujący głos miał przełożony. Rzadziej natomiast decyzja ta poprzedzona była konsultacjami. Rodzi się w związku z tym pytanie o motywację osób zaangażowanych w szkolenia. Warto na ten aspekt zwrócić uwagę przy okazji ewaluacji.

→ nastawienie wobec szkoleń

Prawie wszystkie biblioteki wiodące (98%) odpowiedziały, że pracownicy uczestniczą w szkoleniach. Jednak tylko niecałe 29% ma spisaną listę potrzeb szkoleniowych. Brak takiej listy świadczy o braku sprecyzowanych oczekiwań w zakresie ścieżek rozwoju instytucji. Biblioteki, najwyraźniej w większości przypadków, nie analizują działalności bibliotek pod kątem ewentualnych potrzeb szkoleniowych.

Pytanie o politykę szkoleniową zostało również zadane bibliotekom partnerskim. Podobnie jak w przypadku bibliotek głównych, zdecydowana większość bibliotek partnerskich uczestniczy w szkoleniach. Jednak tylko niecałe 16% ma spisaną listę potrzeb szkoleniowych.

Jak wynika z odpowiedzi na pytanie o kryterium udziału pracownika w szkoleniu, głównym powodem udziału w zajęciach poszerzających wiedzę, są potrzeby bibliotekarzy (72,8%). Drugim ważnym kryterium jest dostępność środków finansowych (19,9%). Można zaobserwować małe, choć istotne statystycznie różnice pomiędzy bibliotekami. Osobą, która decyduje zazwyczaj o udziale pracownika w szkoleniach jest dyrektor (85,9%). Jedynie w niecałych 10% bibliotek jest to zespół.

Z wyników analizy odpowiedzi na pytania o potrzeby szkoleniowe wyłania się obraz instytucji, w której brakuje jakiegś sprecyzowanej wizji rozwoju, dla realizacji której szukano by odpowiednich szkoleń. Najprawdopodobniej decyzje o szkoleniach są podejmowane doraźnie, w zależności od pojawiających się ofert. Kryterium decydującym o udziale jest wola danej osoby. Warto podkreślić, że finanse nie są decydującym kryterium. Wynika to zapewne z faktu, że duża część z nich jest oferowana bibliotekom za darmo, ewentualnie wymagane jest pokrycie kosztów przejazdu. Jeśli więc pracownik chce jechać na szkolenia, to

może to zrobić, pod warunkiem, że otrzyma zgodę przełożonego. Nie kieruje się on w swoich decyzjach żadnym planem, mają one najwyraźniej charakter ad hoc.

→ wolontariusze

Spśród bibliotek wiodących, które odpowiadały na pytanie dotyczące wykorzystania wolontariuszy w bibliotece, jedynie 32% z nich odpowiedziało, że korzysta z ich pomocy. Brak wolontariuszy w bibliotekach ma swoją przyczynę w braku chętnych. Świadczą o tym odpowiedzi na pytanie o to, czy gdyby zgłosiła się do biblioteki osoba deklarująca chęć pracy jako wolontariusz, to czy biblioteka skorzystałaby z jego pomocy. 83% badanych deklaruje, że tak. Świadczy to o dużej chęci wykorzystania wolontariuszy w działalności bibliotek. Powstają w związku z tym dwie kwestie: 1) podniesienia wiedzy bibliotekarzy o możliwości jaką daje wolontariat. Wydaje się, że bibliotekarze nie mają często świadomości jaką daje instytucja wolontariatu. Wskazane byłoby pokazanie przykładów wykorzystania wolontariuszy w różnych, odbiegających od typowych, formach działalności biblioteki; 2) propagowania wolontariatu w bibliotekach w świadomości społecznej. Osoba chcąc zostać wolontariuszem myśli zazwyczaj o innych, niż biblioteki, instytucjach.

Podsumowując, zgłoszone do programu biblioteki mają niewiele etatów: połowa ma dwa lub mniej. Powstaje w związku z tym pytanie, czy nie ograniczy to możliwości rozwoju nowych funkcji, jakie zakłada program. Mało realistyczne byłoby oczekiwanie, że samorząd małych gmin, który bardzo oszczędnie wydaje pieniądze, pod wpływem „Programu Rozwoju Bibliotek” zwiększy ilość tych etatów. Należy w związku z tym pamiętać, roztaczając przed bibliotekami wizję rozwoju i formułując daleko idące oczekiwania, aby było one skrojone do możliwości kadrowych, którymi one dysponują. Dotyczy to w szczególności bibliotek partnerskich mających średnio mniej etatów do swojej dyspozycji, w porównaniu z bibliotekami wiodącymi.

Poważnym utrudnieniem przy realizacji programu może być bardzo ograniczona dostępność informatyków w bibliotekach. Ponad 63% bibliotek wiodących oraz 80% partnerskich nie ma informatyków. Należy w związku z tym położyć nacisk na dobre przygotowanie bibliotekarzy do obsługi otrzymanego w ramach programu sprzętu oraz przygotowanie wysokiej jakości usługi „help desk”. Entuzjazm bibliotekarza do nowych technologii może szybko opaść w konfrontacji z technicznymi problemami jakie się pojawiają przy okazji ich użytkowania.

W kontekście małych – mających jeden lub dwa etaty – bibliotek, trudno mówić o zarządzaniu personelem. Nie oznacza to jednak, że jest to kwestia pozbawiona znaczenia. Wręcz odwrotnie, biblioteki z małym personelem będą musiały korzystać z pomocy różnych osób i instytucji przy realizacji nowych funkcji, dlatego wskazane jest położenie nacisku w szkoleniach na budowanie zaplecza ludzkiego biblioteki: wolontariuszy, osób chętnych od nieodpłatnej współpracy, miłośników biblioteki.

W przypadku bibliotek większych z uzyskanych danych wynika, że są one zarządzane w dość tradycyjny, biurokratyczny, sposób: dyrektor rozdziela obowiązki wśród pracowników. Pozytywnym elementem jest fakt, że pracownicy w większości wypadków mają spisany zestaw obowiązków. Świadczy to o namyśle nad zadaniami realizowanymi przez bibliotekę.

II.1 Zasoby, finanse i infrastruktura. Biblioteki główne

Działalność współczesnej biblioteki nie ogranicza się do wypożyczania książek. Biblioteki zmieniają się pod wpływem nowej sytuacji społecznej i technologicznej. Nie istnieje jednak jeden standard wyznaczający docelowy model, do którego biblioteki dążą. Prowadzone działania mają bardzo różnorodny charakter i zależą od bardzo wielu czynników. Najbardziej oczywistym ograniczeniem rozwoju bibliotek są finanse oraz odziedziczone zasoby lokalowe. Niemniej ważne są ograniczenia wyrastające z przyzwyczajeń, ustalonych sposobów działania: bardzo trudno jest zmienić nawyki. Kolejnym ograniczeniem jest struktura administracyjna, w którą biblioteki zostały wpisane. Gmina ma obowiązek utrzymywać bibliotekę. Nie musi jednak wcale jej rozwijać i często władze gminy nie widzą takiej potrzeby. Kolejnym czynnikiem ograniczającym zmianę jest brak modelu: pomysłu na bardziej efektywne wykorzystanie posiadanych zasobów.

Aby przekonać się o charakterze i skali prowadzonych przez biblioteki działań zadano im serie pytań w dwu blokach. W pierwszej kolejności przeanalizowano jakimi zasobami biblioteki dysponują, a następnie, jakie działania prowadzą.

→ budżet bibliotek

Budżet biblioteki jest podstawowym wskaźnikiem wielkości biblioteki. Poziom dochodów poszczególnych bibliotek jest bardzo zróżnicowany. Najmniejszy, zadeklarowany w ankiecie przez bibliotekę, budżet za rok 2008 wynosi: 59.318 PLN. Największy wynosi: 2.284.362 PLN. Średni budżet wynosi 373.161 PLN. Mediana równa się 282.287 PLN.

Biorąc jednak pod uwagę możliwe pomyłki przy podawaniu wskazane jest wyliczenie średniej, dla której usunięto 5% najwyższych i 5% najniższych wartości eliminując w ten sposób liczby skrajne. Taka „obciążona średnia” wynosi 334.976 PLN.

Dla bibliotek partnerskich średnia wynosi 207.220 PLN, mediana: 118.116 PLN. A „średnia obciążona” równa się 130.483 PLN. Dane te pokazują, że średnio biblioteki wiodące dysponują prawie trzykrotnie większym budżetem niż biblioteki partnerskie.

Badanych poproszono również o podanie zaplanowanego na rok 2009 budżetu. Dla bibliotek wiodących średnia wynosiła 397.523 PLN, mediana 300.200 PLN. „Średnia obciążona” wynosiła 360.542 PLN. Dla bibliotek partnerskich kwoty te wynosiły odpowiednio: średnia – 176.236 PLN; mediana – 127.000 PLN; „średnia obciążona” – 139.162 PLN.

Porównując budżet z 2008 roku z budżetem z roku następnego widać niewielki wzrosty. Jeśli weźmiemy za podstawę „średnie obciążone”, w przypadku bibliotek wiodącym nastąpił wzrost o 7%. W przypadku bibliotek partnerskich wzrost wyniósł 6%.

Biblioteki zostały następnie poproszone o dokładne określenie poszczególnych pozycji budżetowych. Wyniki przedstawia poniższa tabela. Przedstawione średnie są „średnimi obciążonymi”.

	Biblioteki wiodące	Partnerskie
koszty utrzymania budynku(ów) biblioteki	28.400	8.761
w tym koszty eksploatacyjne	16.264	5.278
remonty	5.300	144.7700
koszty osobowe	207.805	76.816
w tym wynagrodzenie	11.591	3.937

księgowych		
informatyków	1.068	69
sprzątań	9.133	1.912
ochrony	16	0
zakup nowych książek i czasopism.	30.450	13.863
zakup nowych zbiorów specjalnych w tym multimedialnych	220	5
inwestycje	3.991	1.376
Zakup sprzętu komputerowego lub oprogramowania	546	237
koszty łącza internetowego	1.454	857

Tabela 4. Średnie wydatki na wyróżnione pozycje budżetowe

Wśród kosztów nie uwzględnionych w odpowiedzi na pytanie o inwestycje, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na zakup nowego wyposażenia (12 wskazań) i nowych mebli (24 wskazań) do biblioteki. Do sześciu bibliotek zakupiono zaś ksero, a sześciu respondentów wskazało na zakupy sprzętu elektronicznego.

Wśród kosztów nieuwzględnionych w odpowiedziach zamkniętych, najpokaźniejszą pozycję zajmują koszty biurowe oraz utrzymanie lokali (120 wskazań). 51 respondentów wskazało na rachunki za telefon i Internet, a 59 na ubezpieczenia pracowników i majątku. W 25 wypadkach do dodatkowych kosztów liczą się wynagrodzenia: są to zarówno wynagrodzenia dla gości, jak i nagrody dla pracowników i wszelkie wynagrodzenia bezosobowe. Biblioteki ponoszą również koszty wykonawców różnych usług (57 wskazań, z czego 3 wskazania, to usługi informatyczne). Punkty w budżecie wielu bibliotek stanowią również szkolenia i delegacje dla pracowników (53 wskazania) oraz organizacja imprez (30 wskazań).

	Biblioteki wiodące	Partnerskie
organizator	286.724	114.849
dotacja na prowadzenie zadań biblioteki powiatowej	6.593	0
dotacja na zakup nowości książkowych z MKiDN (nie wliczamy tu innych dotacji)	11.206	5.861
darowizny, jakie.....	769	123

Tabela 5. Pochodzenie środków

Darczyńcami bibliotek są najczęściej osoby prywatne (22 wskazań) oraz przedsiębiorcy i firmy (15 wskazań), a na trzecim miejscu są to różne instytucje państwowe (9 wskazań). Respondenci w większości przypadków mówili o darowanych książkach (47 wskazań), a tylko w 9 wypadkach przyznawali, że otrzymali pieniądze.

Biblioteki jako inne źródła finansowania wskazują przede wszystkim usługi, które świadczą (139 wskazań, z czego 32, to ksero). W dalszej kolejności znajdują się odsetki bankowe (55 wskazań), pieniądze uzyskane w ramach różnych programów i dofinansowanie ze strony różnych fundacji (49 wskazań), środki płynące ze strony władz samorządowych i centralnych (23 wskazań) oraz wynajem lokali (17 wskazań). W 13 wypadkach biblioteka uzyskała refundację kosztów z urzędu pracy. 18 respondentów zaznacza, że biblioteka posiadała pewne środki z roku wcześniejszego.

→ dodatkowe usługi bibliotek

Aby określić charakter i zakres usług oferowanych przez biblioteki, postawiono badanym serię pytań na temat dodatkowych usług świadczonych. Chciano określić czym – jakimi zasobami – dysponuje biblioteka, które mogłyby przyciągnąć do niej nowych użytkowników.

Zapytano w pierwszej kolejności o możliwość wypożyczania z biblioteki książek lub innych zbiorów na odległość, na przykład poprzez telefoniczne zamówienie i przesłanie pocztą. Z zebranych danych wynika, że prawie połowa bibliotek (49,3%) oferuje taką usługę. Nie ma pod tym względem specjalnych różnic pomiędzy bibliotekami wiodącymi (52,3%), a partnerskimi (45,5%). Jeśli uwzględnimy odpowiedzi, że jest to możliwe do większości lub niektórych miejsc w gminie, odsetek bibliotek świadczących taką usługę wzrośnie do 62,4%.

W bibliotekach można również zapoznać się z codzienną prasą. Udział poszczególnych tytułów w ofercie bibliotek przedstawia się następująco:

	Biblioteki wiodące	Partnerskie
Gazeta Wyborcza	49,7%	20,1%
Rzeczpospolita	38,6%	8,4%
Fakt	5,2%	3,2%
Nasz Dziennik	5,9%	1,0%
Superexpress	5,2%	2,9%
Dziennik	26,1%	9,7%

Tabela 6. Odsetek bibliotek posiadających wyróżnione dzienniki

Spośród niewymienionych tytułów prasy, dominują przede wszystkim gazety regionalne, takie jak Gazeta Pomorska czy Kurier Lubelski (284 wskazania). Poza tym w niektórych bibliotekach była dostępna Gazeta Prawna (13 wskazań). Respondenci w bardzo wielu przypadkach wypisywali również tytuły tygodników (67 wskazań) oraz lokalnych – gminnych i powiatowych – gazet (21 wskazań).

W większości przypadków (77,3%) prasa jest nabywana w prenumeracie. Drugim, najczęstszym (25,1%) sposobem nabywania prasy, jest otrzymywanie jej za darmo. Najczęściej robią to po prostu czytelnicy lub wydawca gazety. W 11% przypadków prasa nabywana jest w kiosku. Inne sposoby nabywania zdarzają się sporadycznie (3,7%).

Następnie zadano badanym pytanie o książki mówione. Poza faktem, że jest to sposób dostępu do książek dla osób niewidzących lub niedowidzących, warto pamiętać, że odsłuchiwanie książek z telefonu czy innych odtwarzaczy mp3, jest coraz bardziej popularny. Z zebranych odpowiedzi wynika, że nie należą one do standardowego wyposażenia bibliotek. Posiada je 34% bibliotek wiodących oraz 25,2% partnerskich. Jeśli już jednak biblioteka decyduje się na zbieranie książek mówionych, to ma ich całkiem dużo. Z danych wynika, że średnio, w bibliotekach wiodących jest 309 (mediana: 43) takich książek. W bibliotekach partnerskich: 230 (mediana: 34).

Jeszcze mniej bibliotek gromadzi filmy na DVD. W przypadku bibliotek wiodących stanowią one 29,4% populacji, w przypadku bibliotek partnerskich: 24,4%. Średnio biblioteka wiodąca ma w swoich zbiorach 100 filmów (mediana: 30). Biblioteka partnerska: 202 (mediana: 31).

Po książkach mówionych i filmach bibliotekarze zostali poproszeni o opisanie posiadanych zasobów RTV oraz mebli. Poniższa tabela przedstawia w ilu filiach jest przynajmniej jeden wymieniony sprzęt

	Biblioteki wiodące	Partnerskie
Telewizor	38,6%	23,6%
Video	31,4%	15,1%
Sprzęt audio	50,3%	26,1%
Odtwarzacz DVD	31,4%	17%
Stoły do samodzielnej nauki	80,4% (średnia = 6,9)	b.d.
Fotele dla użytkowników	49,7% (średnia = 14,1)	45,2% (średnia = 9,9)

Tabela 7. Odsetek bibliotek posiadających wyróżnione rodzaje sprzętu

Sprzęt RTV nie jest powszechnie dostępnym urządzeniem w bibliotekach. Pośrednio pokazuje to, że w większości tych instytucji nie prowadzi się działań, które wymagałyby użycia telewizora czy odtwarzacza DVD. Nie brakuje w bibliotekach stołów i jest ich całkiem sporo. Oznacza to, że biblioteki są miejscem, w którym uczniowie mogą odrobić lekcję. Tylko w połowie instytucji są fotele, co świadczy o tym, że nie można wpaść do biblioteki i poczytać gazetę lub książkę. Dwie ostatnie obserwacje potwierdzają następujące dane.

Z danych wynika, że można w bibliotekach pracować. W 71,2% bibliotek wiodących oraz 69,1% partnerskich jest miejsce do cichej pracy dla średnio 13 osób (mediana: 10). Niestety, praktycznie w żadnej bibliotece nie można nic kupić do picia (jest to możliwe tylko 2,5%). Ani też zaopatrzyć się w coś do jedzenia (1,1%). Natomiast gdyby użytkownik chciał coś odpłatnie skserować, nie miałby z tym problemu: jest to możliwe w 67,4% bibliotek. Mogłby również coś wydrukować (69,2%).

W połowie (50,4%) przebadanych bibliotek jest też miejsce dla dzieci. Z opisów można odnieść wrażenie, że każdy taki kącik dla dzieci wygląda tak samo. Znajdują się tam: zabawki i gry, małe meble, książki i czasopisma dla dzieci, zestawy plastyczne. Tylko czterech respondentów zaznaczyło natomiast, że w kąciku znajduje się telewizor czy komputer.

Większość bibliotek (70,4%) dysponują również możliwością organizacji spotkań. Z odpowiedzi wynika, że są to całkiem spore pomieszczenia, gdyż jak deklarują badani, mogą pomieścić średnio 46 osób.

Na koniec przeglądu dodatkowych usług bibliotek kwestia wcale nie najmniej ważna: toalety. Z danych wynika, że w tej kwestii biblioteki są bardzo dobrze przygotowane. Jedynie sporadycznie (3,6%) zdarzają się biblioteki, w których nie ma toalet. Oznacza to, że już na wstępie biblioteki spełniają jedno z kryteriów wymaganych jako warunek udziału w programie: dostęp do toalet dla użytkowników bibliotek.

→ funkcjonowanie biblioteki i jej otoczenie

Średnio w tygodniu biblioteki są otwarte 42 godziny. Z danych wynika, że czas otwarcia jest dłuższy dla bibliotek wiodących i wynosi 45 godzin, w porównaniu do bibliotek partnerskich, które pracują w tygodniu nie więcej niż 41 godzin. Oznacza to, że biblioteki główne spełniają kryterium z umowy, określające minimalną ilość godzin otwarcia biblioteki w tygodniu w wysokości 30 godzin.

W 24,8% biblioteki wiodące i 26,1% biblioteki partnerskie są otwarte po godzinie 18. Godziny otwarcia bibliotek są zróżnicowane: po godzinie 18 są otwarte średnio 3 dni w tygodniu. Co więcej, 42,4% bibliotek otwarta jest w sobotę lub w niedzielę. Warto jednak

zaznaczyć duże zróżnicowanie: w przypadku bibliotek wiodących 66% otwartych jest w weekend, a tylko 30,7% partnerskich.

II.2. Zasoby i infrastruktura: filie

Aby określić zasoby, finanse i infrastrukturę, którą dysponują biblioteki, zostały one poproszone o szczegółowe określenie nie tylko zasobów bibliotek głównych, ale również filii. Trudno przecenić znaczenie jakie mają filie bibliotek w małych gminach. Bardzo często są to jedynie instytucje, które świadczą usługi kulturalne dla małych, wiejskich społeczności. Filie ze względu na swoją prawie monopolistyczną pozycję mają ogromny potencjał rozwoju. Mogą oferować mieszkańcom usługi, na których większość nie stać. Jednocześnie filie, funkcjonujące na uboczu, mają mniejszy prestiż i znaczenie. Niedofinansowanej bibliotece głównej łatwo jest oszczędzać na filii: ograniczać zakupów nowych pozycji, ciąć etaty. W efekcie filie nie wykorzystują swojego potencjału. Zebrane dane wyraźnie to pokazują.

→ dodatkowe usługi i zasoby filii bibliotek

Dane pokazują, że w filiach dzienniki nie są praktycznie dostępne. Jak widać w poniższej tabeli, prezentującej odsetek filii mających w swojej ofercie dzienniki ogólnopolskie, jest to ilość praktycznie śladowa. Znacznie więcej jest natomiast różnego rodzaju dzienników regionalnych.

	Biblioteki wiodące	Partnerskie
Gazeta Wyborcza	6,9%	3%
Rzeczpospolita	1,7%	0,5%
Fakt	0,4%	0,9 %
Nasz Dziennik	0,2%	0%
Superexpress	1,5%	0,9%
Dziennik	3,2%	2,8%
Inne	38,9%	31,9%

Tabela 7. Odsetek filii bibliotek posiadających wyróżnione dzienniki

Spośród niewymienionych tytułów prasy, dominują przede wszystkim gazety regionalne, takie jak Gazeta Lubuska (34 wskazania), Gazeta Olsztyńska (31), Gazeta Pomorska (35) oraz występujące co najwyżej kilkakrotnie tytuły gazet lokalnych tj.: „Almanach Ziemi Limanowskie”, „Gazeta Giżycka”, „Gazeta Sokołowska”, „Głos Gazeta Powiatowa”, itd.. Poza tym w niektórych bibliotekach była dostępna Gazeta Prawna (13 wskazań). Respondenci w bardzo wielu przypadkach wypisywali również tytuły tygodników (67 wskazań) oraz lokalnych – gminnych i powiatowych – gazet (21 wskazań).

Bibliotekarze zostali poproszeni o opisanie posiadanych w filiach zasobów RTV oraz mebli. Poniższa tabela przedstawia w ilu filiach jest przynajmniej jeden wymieniony sprzęt

	Biblioteki wiodące	Partnerskie
Telewizor	12,1%	9,2%
Video	5,7%	3,6%

Sprzęt audio	21,4%	15,5%
Odtwarzacz DVD	5,3%	4,9%
Stoły do samodzielnej nauki	75,7% (średnia = 3)	b.d.
Fotele dla użytkowników	28,7% (średnia = 8,4)	19,6% (średnia = 6,6)

Tabela 8. Odsetek filii bibliotek posiadających wyróżnione rodzaje sprzętu

Z danych wynika, że nie tylko w bibliotekach głównych można pracować. W 55,8% filii bibliotek wiodących oraz 61,1% filii bibliotek partnerskich jest miejsce do cichej pracy dla średnio 7,5 osób (mediana: 6). W znacznie mniejsze już liczbie (22,8%) przebadanych filii bibliotek jest miejsce dla dzieci. Większość natomiast filii bibliotek (52,8%) dysponują możliwością organizacji spotkań.

Na koniec kwestia toalety. Z danych wynika, że w tej kwestii filii radzą sobie bardzo dobrze: 86,2% ma toalety.

→ funkcjonowanie filii biblioteki i ich otoczenie

Średnio w tygodniu, filie bibliotek są otwarte 26 godzin. Czas otwarcia dla filii bibliotek wiodących wynosi 28 godzin, dla filii bibliotek partnerskich: 25 godzin. Oznacza to, że filie nie spełniają kryterium określonego w umowie w wysokości 30 godzi. Tylko 13,2% filii bibliotek wiodących i 22,5% filii bibliotek partnerskich jest otwarta po godzinie 18. Jeśli już są otwarte w tym czasie, to średnio 3 dni w tygodniu. Niecałe 10% filii bibliotek otwarta jest w sobotę lub w niedzielę. Oznacza to, że filie są otwarte średnio 5 godzin w godzinach przedpołudniowych.

Podsumowując, żadne inne dane nie pokazują tak wyraźnie dysproporcji pomiędzy bibliotekami wiodącymi i partnerskimi, jak poszczególne pozycje budżetowe. Średni budżet jest dwa razy większy. Koszt utrzymania budynku ponad trzy razy większy, co świadczy o ilości przestrzeni, którą biblioteka dysponuje. Koszty osobowe są ponad dwa razy większe, co świadczy nie tylko o tym, że bibliotekarze z bibliotek wiodących więcej zarabiają, ale również o tym, że opłacają większą ilość stanowisk. Prawie trzy razy więcej wydaje się w bibliotekach głównych na zakup nowych książek i czasopism. Trudno jednoznacznie wskazać przyczyny tak dużych różnic. Nie mają one bowiem charakteru regionalnego ani nie zależą od wielkości miejscowości, w której działa biblioteka. Najprawdopodobniej mamy tutaj do czynienia z trudnymi do skwantyfikowania czynnikami, jak aktywność samorządu, aktywność bibliotekarzy, wyższy poziom startu bibliotek.

Zasoby filii oraz zakres świadczonych przez nie usług wyraźnie różni się od tego, czym dysponują biblioteki główne. Znaczenie rzadziej dostępne są dzienniki ogólnopolskie, sporadycznie jest dostępny telewizor czy Video. Jedynym zasobem, pod względem którego filie bardzo nie odstają od bibliotek głównych są stoły i fotele oraz toalety. Filie są też krócej otwarte, średnio o 16 godzin. Dostępność takiej instytucji dla mieszkańców jest bardzo ograniczona. Dorośli, a nawet uczniowie uczący się w szkołach w innych miejscowościach, najprawdopodobniej nie mają wiele pożytku z takich bibliotek. Gdyby jakiś uczeń chciał odrobić lekcje w filii biblioteki, to będzie ona już nieczynna. Potencjalnymi klientami takiej instytucji mogą być uczniowie miejscowej szkoły podstawowej lub emeryci.

III. Działalność biblioteki

Zgodnie z założeniami programu, biblioteki mają stać się ośrodkami aktywności lokalnej. Mają one nie tylko oferować dostęp do książek oraz informacji, ale również stać się ważnym miejscem w rozwoju społeczności lokalnej. Dlatego bardzo ważnym elementem przeprowadzonego badania było określenie, co tak naprawdę dzieje się w bibliotekach zgłoszonych do programu: co wystarczy udoskonalić, a co trzeba rozwijać od podstaw.

→ zakres prowadzonej działalności

Podstawowe pytanie dotyczyło tego, jaką działalność biblioteki prowadzą. W ankiecie znalazła się lista działań z prośbą o określenie, czy w przeciągu ostatnich 12 miesięcy w bibliotece miało miejsce określone wydarzenie. Wyniki zebranych odpowiedzi przedstawia poniższa tabela:

	Biblioteki wiodące	Partnerskie
udział w akcjach promocji czytelnictwa	90,8	73,0
spotkanie ze znaną osobą	87,6	66,6
wystawy	81,0	65,9
udział w festynie	71,2	65,7
gromadzenie archiwum	71,2	61,4
dyskusje o książkach lub filmach	51,6	30,9
zajęcia dla uczniów	33,3	23,0
zajęcia dla przedszkolaków	32,0	21,4
zajęcia dla dorosłych	30,1	13,9
organizacja festynu	29,4	25,7

Tabela 9. Odsetek bibliotek organizujących wyróżnione wydarzenia

Najpopularniejszą formą aktywności bibliotek jest udział w promocjach czytelnictwa. Najmniej popularną są zajęcia dla osób dorosłych związanych z hobby, zainteresowaniem lub kursem doskonalącym. Analizując zebrane odpowiedzi dostrzec można pewne prawidłowości. Przede wszystkim, widać wyraźnie, że biblioteki nie są zasadniczo miejscami, w których prowadzone są jakieś regularne zajęcia. Najbardziej prawdopodobnym wytłumaczeniem tego faktu są ograniczone możliwości lokalowe większości bibliotek, choć hipoteza ta wymagałaby jeszcze potwierdzenia. Tym również można tłumaczyć fakt, że rzadko w bibliotekach organizowane są dyskusje o książkach lub filmach. W wynikach zwraca również uwagę wysoka liczba bibliotek gromadzących archiwa.

Biblioteki w swojej działalności koncentrują się na jednorazowych wydarzeniach w rodzaju promocja czytelnictwa, spotkania czy udział w festynie. Nie wymagają one od biblioteki dysponowania dużym lokalem. Jednorazowe spotkanie, nawet organizowane przez bibliotekę, może się odbyć w Gminnym Domu Kultury lub szkole.

Porównując biblioteki wiodące i partnerskie zaobserwować można wyraźną różnicę pomiędzy nimi. Aktywność bibliotek partnerskich jest mniejsza. Jeśli policzyć różnicę pomiędzy częstością jakiegoś wydarzenia w bibliotece wiodącej i partnerskiej i policzyć średnią, to wynosi ona 13%. Po raz kolejny potwierdza się już wcześniej zaobserwowany fakt, że biblioteki partnerskie są słabszym ogniwem w zgłoszonych koalicjach.

→ skala prowadzonej działalności

Poza pytaniem o konkretne wydarzenia biblioteki miały określić jego częstość oraz popularność. Syntetyczne wyniki przedstawia poniższa tabela.

	Liczba wydarzeń		Ilość osób	
	Ogółem	W filiach	Ogółem	W filiach
	Średnie			
wystawy	13,2	5,7	1007,9	273,7
spotkanie ze znaną osobą	4,8	1,1	149,6	29,9
dyskusje o książka lub filmach	12,2	4,7	53,8	17,6
zajęcia dla dorosłych	5,7	2,0	43,7	16,0
udział w festynie	3,1	nd	nd	nd
organizacja festynu	2,1	nd	nd	nd
udział w akcjach promocji czytelnictwa	7,7	nd	nd	nd
zajęcia dla uczniów	28,1	3,9	143,2	38,2
zajęcia dla przedszkolaków	29,7	11,6	87,1	39,5

Tabela 10. Średnia liczba organizowanych wydarzeń

	Liczba wydarzeń		Ilość osób	
	Ogółem	W filiach	Ogółem	W filiach
	Mediana			
wystawy	5	1	215	20
spotkanie ze znaną osobą	3	0	70	0
dyskusje o książka lub filmach	8	0	15	0
zajęcia dla dorosłych	2	0	15	0
udział w festynie	2	nd	nd	nd
organizacja festynu	1	nd	nd	nd
udział w akcjach promocji	3	nd	nd	nd

czytelnictwa				
zajęcia dla uczniów	16	1	20	0
zajęcia dla przedszkolaków	13	0	20	8

Tabela 11. Mediany liczba organizowanych wydarzeń

Zebrane powyżej wyniki pokazują w tabeli 10 średnie dla danej zmiennej. Ze względu jednak na fakt, że w każdej praktycznie kategorii pojawiały się wartości odbiegające od pozostałych w tabeli 11 przedstawiono dodatkową miarę: medianę. Tak na przykład: mediana dla ilości wystaw wynosi 5, oznacza to, że w połowie bibliotek zorganizowano co najwyżej 5 wystaw. Średnia wynosi jednak aż 13,2, co wynika z faktu, że 6 bibliotek zadeklarowało, że zorganizowało od 108 do 339 wystaw.

Analizując zebrane wyniki widać, że większość wydarzeń ma miejsce w bibliotekach głównych. Bardzo rzadko natomiast coś się dzieje w filiach. Pokazuje to ponownie przepaść, widoczną na przykład w danych o zasobach, pomiędzy biblioteką główną i filiami. Działalność filii ogranicza się jedynie do funkcji gromadzenia i wypożyczania książek.

Biorąc pod uwagę liczbę wydarzeń widać, że najwięcej jest spotkań w ramach zajęć dla uczniów lub przedszkolaków. Może to zaskakiwać w świetle tego, co zostało powiedziane powyżej o tym, że są to najrzadziej spotykane wydarzenia w bibliotekach. Sprzeczność ta może być wyjaśniona poprzez fakt, że są to wydarzenia o charakterze regularnym.

Pozostałe wyniki już są spójne z wcześniej zebranymi danymi. Wystawy i dyskusje o książkach lub filmach są najczęściej organizowanymi wydarzeniami. W efekcie przyciągają one dużą liczbę osób do bibliotek. Choć na tym polu dyskusje przegrywają ze spotkaniami ze znanymi ludźmi. Porównując popularność wystaw i spotkań ze znanymi ludźmi widać, że zdecydowanie wygrywają wystawy. Jednak to raczej spotkania są sposobem na przyciągnięcie do biblioteki nowych osób. Wystawa jest wydarzeniem rozciągniętym w czasie i ma szansę być obejrzenia przez dużą liczbę osób. Natomiast spotkanie ze znaną osobą potrafili zachęcić maksymalnie dużą liczbę osób do przyjścia tego samego dnia do biblioteki.

Pomijam szczegółową prezentację wyników porównujących biblioteki wiodące z bibliotekami partnerskimi. Dane pokazują znaną już z powyższych analiz przewagę tych pierwszych nad drugimi.

→ charakter prowadzonej działalności

Biblioteki zostały poproszone o określenie co dokładnie było treścią danego wydarzenia. Choć najczęściej występującą pojedynczą podkategorią są wystawy twórczości lokalnych artystów (151 respondentów zaznaczyło taką odpowiedź), to jednak w bibliotece najłatwiej jest natrafić na różnego rodzaju wystawy edukacyjne (351 przypadków, co stanowi blisko 43% wszystkich odpowiedzi). Wśród wystaw edukacyjnych najwięcej jest tych, które prezentują życie i dokonania ważnych postaci historycznych. Zdecydowany prym wiodł Juliusz Słowacki (rok 2009 był mu poświęcony) oraz Jan Paweł II (rocznica śmierci oraz rozpoczęcia pontyfikatu stanowią świetny pretekst do urządzenia wystawy). Niewiele mniej było wystaw okolicznościowych, mających za zadanie poszerzenie wiedzy na temat różnych wydarzeń historycznych (np. związanych z II wojną światową) i nawiązujących do kalendarza (jesień, zima), szczególnie zaś kalendarza świąt (Boże Narodzenie, Wielkanoc) (91 wskazań). Równie wiele miało miejsce wystaw związanych z miejscowością i regionem, w których znajduje się biblioteka (92 wskazania). Aż 144 wystawy poświęcone były twórczości dzieci, z

czego 78, to wystawy pokonkursowe (zapewne chodziło o konkursy o małej skali, organizowane przez bibliotekę. Wiele wystaw (122) to typowe wystawy „biblioteczne”, ponieważ miały za zadanie prezentować głównie zbiory książkowe (w tym nowości). 20 wystaw były to wystawy objazdowe (zazwyczaj przygotowywane przez bibliotekę wojewódzką).

Wystawy organizowane przez biblioteki:

- Wystawa stroików wielkanocnych, szopek bożonarodzeniowych. Wystawy pokonkursowe prac plastycznych np.: "Stop przemocy", "Barwy jesieni", "Wiosna w mojej wsi" itp. oraz wystawy tematyczne np.: Jerzy Kukuczka, "Bolesławiec-moje miasto" (1019)
- Książka dawna (XVII-XIX w.) z prywatnych zbiorów czytelnika. Poza tym było ponad 100 (w tym ok.50 w filiach) wystaw nowości książkowych, okolicznościowych, prac wykonanych przez dzieci na zajęciach w bibliotece (506)
- „Dziecięca galeria” – wystawa prac plastycznych wykonanych przez dzieci. (191)
- Skansen Wsi Mazowieckiej w miniaturze (411)
- "Aparaty foto XX wieku", "Znaczkę pocztowe", "Stare monety", "Sztuka współczesna". "Nowości dla dorosłych i dla dzieci i młodzieży", (376)

Na spotkania do bibliotek najczęściej zapraszani byli przedstawiciele świata kultury (255 wskazań, z czego 25 gości zostało określonych jako artyści miejscowi), będący przedstawicielami różnych sztuk i rzemiosł. Zazwyczaj byli to oczywiście pisarze (szczególnie ci tworzący dla dzieci). W spotkaniach uczestniczą już dużo rzadziej (43 wskazania) przedstawiciele świata nauki, wygłaszając wykłady i uczestnicząc w dyskusjach. 39 respondentów wskazało jako gości przedstawicieli różnych zawodów. Można się zastanawiać, w jakiej mierze celem spotkania było omówienie specyfiki zawodu (np. spotkania dla dzieci z policjantem), a na ile chodziło o omówienie problemów lokalnych (z policjantem nt. bezpieczeństwa. W 23 wypadkach biblioteki gościły przedstawiciele świata polityki: zazwyczaj byli do reprezentanci miejscowych władz (sołtys, burmistrz, członek rady gminy).

Spotkania mające na celu dyskusję na temat książek i filmów w znakomitej większości mają ten sam schemat (202 wskazania z 213). Odpowiednio wcześniej zostaje dokonany wybór lektury. Zazwyczaj dokonuje się to kolektywnie (jest to możliwe, bo w dyskusjach uczestniczy zazwyczaj niewielka i ta sama grupa osób). Czasem jest też tak, że to bibliotekarz ma inicjatywę przy wyborze książki, on jest również zazwyczaj moderatorem spotkania. Dyskusja zaczyna się często od krótkiego przedstawienia autora omawianego dzieła, a następnie przechodzi się do wymiany „refleksji, odczuć, emocji”, które towarzyszyły lekturze książki. W odpowiedziach respondentów przewija się motyw odnoszenia treści zawartych w tekście do własnego doświadczenia życiowego. Stosunkowo często (29 wskazań) w odpowiedziach można znaleźć informację o poczęstunku towarzyszącym dyskusją. Tym bardziej oddaje to kameralną atmosferę spotkań, podkreślaną w wielu odpowiedziach. Spotkaniom dla dzieci towarzyszą często gry i zabawy (5 wskazań).

Wśród kursów zdecydowanie dominują kursy komputerowe (59 wskazań). Często polegają one na nauce podstawowej obsługi komputera i skierowane są do osób starszych. Kolejną grupę tworzą różne zajęcia artystyczne (32 wskazania). W bibliotece można również zdobyć wiedzę teoretyczną o sztuce (11 wskazań), uczyć się języków obcych (11) oraz realizować swoje hobby i dzielić się nim z innymi (13 wskazań). Średnio takich kursów było 5. Jednak w połowie bibliotek było ich co najwyżej 2. W filiach średnia liczba kursów wynosiła 4, a mediana 2. (Należy wziąć pod uwagę, że średnia dla filii odnosi się jedynie do 30 placówek). Średnio w kursie uczestniczyły 44 osoby, przy czym mediana wynosi 15, co oznacza, że w

większości wypadków liczba osób była mniejsza i wynosiła co najwyżej 15. Dla filii liczby te wynosiły odpowiednio: 20 i 12.

Nie można wątpić, że rola pracowników bibliotek jest przy organizacji festynów bardzo istotna: respondenci najczęściej określali się po prostu jako „organizatorzy” lub „współorganizatorzy” festynów (134 wskazań). Można jednak wyróżnić również, w czym się bibliotekarze specjalizują: czuwają oni nad urządzaniem konkursów (97 wskazań), przygotowywaniem przedstawień i występów (57 wskazań), wystaw (57 wskazań) i loterii (15 wskazań). 58 razy respondenci wskazali, że przygotowują wystawę książek dostępnych w bibliotece: jest to forma promocji w lokalnym środowisku. Udział niektórych bibliotek przy organizacji jest skromniejszy i ogranicza się do udostępnienia sali, przygotowania dekoracji i pożyczenia potrzebnego sprzętu, niektóre zaś użyczają swojego mienia obok innych działań organizacyjnych (razem: 69 wskazań).

Wśród elementów obecnych na festynie, respondenci wymieniali wystawę książek (68 wskazań), wystawy (13), występy (22), konkursy (18). O ludycznym charakterze i możliwości poczęstunku wspomniało 25 osób. Można odnieść jednak wrażenie, że pytanie było dla respondentów słabo zrozumiałe lub mieli oni wrażenie, że o festynie powiedzieli już wszystko w pytaniu wcześniejszym (brak danych – 35).

Współdział bibliotek w festynie:

- Organizacja i przeprowadzenie konkursu literackiego w dwóch grupach wiekowych pod hasłem "LITERATURA EUROPEJSKA" (804)
- Pomoc w organizacji Dni Unisławia i Półmaratonu. W tym czasie zorganizowano także kiermasze książek. (566)
- Przygotowanie wystaw poświęconych historii miejscowości, organizacja spotkań autorskich dla dzieci w ramach Dni Nakła, prelekcja w Bibliotece pt.. "Muzyka organowa" w ramach obchodów Tygodnia Kultury Chrześcijańskiej w Nakle. (1051)
- dekoracja sceny, przygotowanie banera i plakatów informacyjnych, prowadzenie konkursów dla dzieci (1165)
- Pomoc w pracach organizacyjnych dożynek gminnych - pomoc w przygotowaniu logo imprezy; sprzedaż książek podczas festynu ekologicznego (1088)

Respondenci zazwyczaj mówili o gromadzeniu „dokumentów życia społecznego”. Pośród tych dokumentów można wyróżnić prasę: zbiera się wycinki z gazet nt. miejscowości i regionu (149 wskazań) oraz po prostu gazety lokalne (58 wskazań). Ważną część zbiorów stanowią zaproszenia, plakaty, biuletyny okolicznościowe, foldery itd., ponieważ dotyczy to blisko 30% wskazań. Ponadto kolekcjonowane są zdjęcia dokumentujące wydarzenia lokalne i wygląd miejscowości (103 wskazania), zarówno historyczne, jak i współczesne. Ważnym elementem zbiorów są również opracowania książkowe i prasowe dotyczące regionu (83 wskazania).

Archiwa gromadzone przez biblioteki:

- Biblioteka gromadzi Dokumenty Życia Społecznego. Archiwizujemy lokalną prasę (253)
- Pamiątki związane z Pałacem Kamienieckim, Marianną Orańską-właścicielką pałacu (579)
- stare fotografie, dokumenty życia społecznego (295)
- Prace magisterskie dotyczące historii i rozwoju gminy; Wszelkiego rodzaju artykuły ukazujące się w prasie lokalnej bądź ogólnopolskiej na temat gminy; Stare fotografie przedstawiające gminę i mieszkańców (858)
- skany starych fotografii dokumentujące życie mieszkańców (dostępne na płytkach CD) (1165)

Znakomitą większość akcji promujących czytelnictwo stanowiło czytania dzieciom na głos (335 wskazań). Zazwyczaj respondenci zaznaczali, że czynili to w ramach akcji „Cała Polska czyta dzieciom”. Również inne przedsięwzięcia skierowane były głównie do dzieci, jak choćby wiele spotkań z autorami. Ponadto organizowane były imprezy promujące czytelnictwo (31 przypadków) i konkursy (29). 21 respondentów do tego typu akcji zaliczyło tzw. „lekcje biblioteczne” i warsztaty nt. książek (21).

Uczniowie w bibliotece najczęściej mogą uczestniczyć w różnego typu zajęciach artystycznych (59 wskazań) i zazwyczaj są to sztuki plastyczne. Do oferty zajęć, respondenci zaliczali również lekcje biblioteczne (25 wskazań), które – można odnieść wrażenie – mają głównie charakter szkoleń „technicznych” i uczą, jak korzystać z katalogu bibliotecznego czy jak stworzyć dobrą bibliografię. Zajęcia mające na celu zapoznanie się i rozważenie treści książek zostały wskazane przez 20 respondentów. Ponadto uczniowie mogą w bibliotece liczyć na różne zajęcia edukacyjne (23 wskazania), kursy praktyczne (głównie komputerowe) (13 wskazań) oraz na pomoc z materiałem szkolnym (9 wskazań).

Średnia liczba zajęć dla uczniów wynosiła 28, mediana była jednak dużo mniejsza i równała się 16. Dla filii liczby te wynosiły odpowiednio: 24 i 10. Liczba uczniów biorących udział w zajęciach średnio wynosiła 143, mediana 20. Dla filii liczby te wynosiły odpowiednio 79 i 15.

Przykłady zajęć dla dzieci i uczniów organizowane przez biblioteki:

- ferie biblioteczne: quizy, konkursy, łamigłówki, warsztaty plastyczne; czas trwania: ok. 1,5 h (1116)
- grupy teatralne dzieci młodszych (szkoła Podstawowa) i grupy gimnazjalnej (1169)
- Koło Przyjaciół Biblioteki - członkowie zapoznawali się z pracą bibliotekarza, historią i regulaminem biblioteki, dyskutowali na temat ostatnio przeczytanych książek. Spotkania odbywają się raz w miesiącu i trwają godzinę. Członkowie KPB pełnią także dyżury w bibliotece, kiedy mają czas wolny. (341)
- Nauka języka francuskiego (954)
- W czasie ferii zimowych oraz wakacji organizowane są zajęcia edukacyjne i rozrywkowe dla dzieci szkoły podstawowej. W filii prowadzone są projekcje filmów i bajek dla dzieci. (696)

Również dla przedszkolaków najwięcej jest oferowanych zajęć o charakterze artystycznym (43 wskazania). Z kolejną częstotliwością (33% wskazań) pojawiają się zajęcia z książką – zazwyczaj przybierają one formę głośnego czytania. Kategorią, która różni przedszkolaków od uczniów są gry, zabawy, zajęcia ruchowe, które zostały wskazane 23 razy. Należy sobie

również zdawać sprawę, że większość zajęć, w wypadku przedszkolaków, ma charakter mieszany: składają się one zarówno z aktywności ruchowej, jak i plastycznej oraz słuchania czytanej książki.

→ biblioteka jako świetlica

Jedynie co piąta biblioteka (18,3% wiodących, 22,5% partnerskich) pełni obecnie funkcje świetlicy dla młodzieży. Wśród bibliotek wiodących w połowie przypadków świetlica jest zarówno w filii, jak również w bibliotece głównej. W pozostałych przypadkach świetlica jest albo w filii, albo w bibliotece głównej. Co ciekawe, średnio więcej młodzieży uczęszcza na świetlice w filiach (23), niż w bibliotekach głównych (13).

Wśród bibliotek partnerskich w 42% świetlica jest zarówno w filii, jak również bibliotece głównej. W kolejnych 42% jest tylko w bibliotece głównej. W pozostałych przypadkach jest w filii. Średnio więcej dzieci uczęszcza na świetlice w bibliotekach głównych (40), niż filiach (23).

W momencie, gdy biblioteka pełni rolę świetlicy, to przede wszystkim zamienia się w kawiarenkę internetową. Aż 39% wszystkich wskazań mówi o możliwość korzystania z komputera, głównie z Internetu. Pojawiają się głosy ubolewające nad takim stanem rzeczy. Poza tym uczniowie na świetlicy poświęcają czas grom i zabawom, również na świeżym powietrzu (39 wskazań) oraz mają możliwość (38 wskazań) korzystać z księgozbioru lub wziąć udział w zajęciach z książką (prawdopodobnie chodzi tutaj głównie o głośne czytanie dla najmłodszych). W filiach rozkład jest bardzo zbliżony do tego z bibliotek głównych. Uczniom również oferuje się komputer z Internetem (40 wskazań), zabawę i gry (42 wskazania), pomoc z materiałem szkolnym (20 wskazań).

→ inne funkcje biblioteki

Biblioteki miały w ramach badania pochwalić się innymi ponadstandardowymi działaniami. W odpowiedzi padło aż 921 liczących się działań: można odnieść wrażenie, że respondentom zależało na postawieniu biblioteki w jak najlepszym świetle. Czasem nawet wydaje się, że biblioteki w trochę sztuczny sposób rozbiły niektóre swoje działania na jak najdrobniejsze przedsięwzięcia oraz szczegółowo nazywały poszczególne inicjatywy. Tym niemniej nie ma wątpliwości, że biblioteki angażują się mocno (228 wskazań) w organizację różnego typu imprez, uroczystości rocznicowych itp. Innymi sferami aktywności są kursy edukacyjne, kształcące zarówno dzieci, jak i młodzież oraz dorosłych, organizacja i udział w konkursach (86 wskazań), podejmowanie działań artystycznych (wystawy, zajęcia plastyczne) (90 wskazań), realizacja projektów m.in. unijnych i działalność na rzecz społeczności lokalnych (76 wskazań). Do tego należy dodać organizację zajęć w wakacje i ferie (72 wskazania), tworzenie własnych wydawnictw oraz przygotowywanie materiałów do publikacji w lokalnej prasie (36 wskazań), organizacje spotkań (27 wskazań).

Przykłady ponadstandardowych działań bibliotek:

- Noc w bibliotece (1019)
- cykl lekcji bibliotecznych dla przedszkolaków zakończony Pasowaniem na Czytelnika (967)
- Współpraca z Radą Sołecką wsi - uczestnictwo bibliotekarza w zebraniach rady, wspólne organizowanie imprez środowiskowych np. Dzień Seniora (651)
- Biblioteka organizuje cyklicznie spotkania pod nazwą "Poznajemy zawody". Zorganizowano już 2 spotkania z pielęgniarką. (239)
- Dyktando dla Vipów. (228)
- I Zjazd Byłych Mieszkańców (660)
- Lokalna Grupa Działania - pomoc w pozyskiwaniu środków unijnych. (432)
- Pisanie kroniki Dobiegniewa (789)
- Prowadzi Punkt Informacji Turystycznej i zajmuje się w dużej części promocją gminy. (1253)
- promocja twórczości plastycznej uzdolnionej młodzieży z terenu gminy. (205)
- współpraca z mieszkankami Kowalowej w celu założenia Stowarzyszenia (1150)
- Wydanie gazetki gminnej pt.: "Wieści znad Narwi" (150)
- Postawienie szopki bożonarodzeniowej na rynku miasta, wykonanie figur, kolędowanie wspólnie z mieszkańcami. (524)
- spotkania poświęcone książce, kulturze, literaturze i zwyczajom wybranych krajów z wykorzystaniem oryginalnych rekwizytów oraz kolekcji książek obcojęzycznych; (680)

W przeciągu ostatnich 12 miesięcy biblioteka zorganizowała jakąś wycieczkę, wyjazd dla dorosłych lub dzieci. Co ciekawe, biblioteki wiodące wykazują w tym zakresie dużą aktywność. Aż 53% organizowała jakąś wycieczkę. Dla porównania, dla bibliotek partnerskich odsetek ten wynosi 32,5%.

Aż 90 z 220 respondentów przyznało, że biblioteka zorganizowało w ciągu ostatnich 12 miesięcy co najmniej jedną wycieczkę turystyczną poza najbliższą okolicę. 59 bibliotek zorganizowało jakieś wyjście do kina, teatru czy zoo. Dosyć popularne są również wycieczki (zazwyczaj rowerowe i piesze) po najbliższej okolicy, które mają na celu poznanie swojego miasta czy gminy (34 wskazań). Wyjazd na zwiedzanie innych bibliotek (np. biblioteki wojewódzkiej), wyjazdy na spotkania bibliotekarzy czy wyjazdy z przygotowanym przedstawieniem wskazało 35 respondentów.

→ biblioteka jako miejsce zdobywania wiedzy

Na zakończenie części ankiety poświęconej działalności bibliotek poproszono badanych o wyobrażenie sobie sytuacji, w której do biblioteki przychodzi uczeń liceum mający za zadanie przygotować prezentację o instytucjach UE. Na wstępie bibliotekarze mieli stwierdzić, czy ich pracownik byłby w stanie pomóc mu w poszukiwaniu odpowiednich informacji. Prawie wszyscy badani (z bibliotek wiodących i partnerskich) odpowiedzieli, że gdyby przyszedł do biblioteki głównej, wówczas uzyskałby pomoc. Nieco niżej badani ocenili kompetencje pracowników filii. Uczeń taki otrzymałby pomoc w $\frac{3}{4}$ przypadków (nie ma różnic pomiędzy bibliotekami wiodącymi i partnerskimi).

Chcąc pogłężyć głębiej temat kompetencji pracowników bibliotek, postawiono badanym kolejne pytanie o to, czy pracownik byłby w stanie pomóc hipotetycznemu uczniowi w przygotowaniu prezentacji z użyciem programu MS Power Point. W tym wypadku odpowiedzi były mniej optymistyczne. W 62% bibliotek głównych uczeń uzyskałby taką

pomoc (biblioteka partnerska – 65,1%; wiodąca – 68%). W filiach byłby już poważny kłopot: jedynie w 17% jednostek uzyskałby taką pomoc.

Idąc jeszcze dalej, zadano badanym pytanie o to, czy gdyby uczeń nagrał swoją kamerą cyfrową materiał o wpływie instytucji Unijnych na samorząd, to czy pracownik mógłby mu pomóc w cyfrowej obróbce takiego materiału. Jedynie w co piątej bibliotece głównej i w 5% filii uczeń uzyskałby pomoc.

Uzyskane wyniki pokazują, że poziom kompetencji pracowników bibliotek, w ocenie ich przełożonych, jest wyrównany: nie ma szczególnych różnic pomiędzy bibliotekami partnerskimi i wiodącymi. Kompetencje w zakresie obsługi pakietu Office w bibliotekach głównych są wysokie. Gorzej jest w filiach. Zebrane odpowiedzi sugerują duże różnice w zakresie kompetencji pomiędzy bibliotekami głównymi i filiami. Tworząc programy podnoszenia kompetencji należy brać pod uwagę istniejące zróżnicowanie aby unikać sytuacji, w której grupa składa się z osób o różnym poziomie wiedzy.

Podsumowując, lista prowadzonych przez biblioteki działań pokazuje, że dominują aktywności odpowiadające tradycyjnym funkcjom: czytelnictwu oraz promocji kultury. Zwraca też uwagę fakt, że są to działania o charakterze jednorazowym. Przedsięwzięcia wymagające organizacji w długim horyzoncie czasowym są w mniejszości. Niepokojącym faktem jest to, że zdecydowana większość tych działań koncentruje się w bibliotekach głównych. Filie są praktycznie nieaktywne. Oznacza to, że cała praktycznie aktywność biblioteki ogranicza się do siedziby biblioteki głównej, czyli najczęściej miejscowości, która jest równocześnie siedzibą gminy i miejscem działania gminnego ośrodka kultury. Dużym wyzwaniem dla „Programu Rozwoju Bibliotek” będzie zachęcenie bibliotekarzy do większego włączenia w ich nowe funkcje filii.

IV. Badanie potrzeb użytkowników i wizerunku oraz promocja bibliotek

Biblioteki są, z pewnego punktu widzenia, kolejną instytucją świadczącą usługi. Jak każda tego typu instytucja, powinno jej zależeć, na jak najlepszym dopasowaniu do potrzeb obecnych oraz dotarciu do nowych użytkowników. Tym jednak biblioteki różnią się od instytucji komercyjnie świadczących usługi, że ich byt nie zależy bezpośrednio od użytkowników. Prawo określa, że biblioteki nie mogą być zlikwidowane, a gmina jest zobowiązana na finansowanie ich działalności. Oznacza to, że każda biblioteka ma, przynajmniej w teorii, zagwarantowane przetrwanie. Praktyka jednak pokazuje, że są podejmowane różne działania, które mogą podważyć obecne *status quo*: próbuje się zmienić prawa, gminy obchodzą na różne sposoby istniejące regulacje. W dłuższej perspektywie czasu, tylko biblioteki które potwierdzą swoją użyteczność dla społeczności lokalnej będą miały możliwość rozwoju. Warunkiem tego jest znajomość potrzeb użytkowników, oferowanie wychodzących naprzeciw tym potrzebom usług oraz ich promocja, dlatego w ankiecie zadano serię pytań dotyczących tych kwestii.

→ działalność informacyjno-promocyjna

Biblioteki w większości (74,6%) deklarują, że prowadzą jakąś zaplanowaną działalność informacyjno-promocyjną. Odsetek ten jest większy dla bibliotek wiodących (81%), w porównaniu do bibliotek partnerskich (66,7%). Większość bibliotek wiodących (prawie 74%)

w przeciągu ostatniego roku podjęła jakieś działania mające na celu zachęcenie do skorzystania z bibliotek. Niewiele mniejszy wynik był dla bibliotek partnerskich – 60,3%. Zastanawiające w zebranych odpowiedziach jest to, że pozostałe biblioteki raczej nie odpowiadały ‘nie’, lecz wybierały odpowiedź: ‘trudno powiedzieć’. Nie jest jasne, czy samo pytanie było dla nich niezrozumiałe lub też wybrali odpowiedź ucieczkową zamiast stwierdzenia: nie. Gdyby tak było, duży odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć” świadczyłby o tym, że choć obecnie bibliotekarze nie prowadzą żadnej działalności promocyjnej, to zdają sobie sprawę z jej znaczenia i dlatego, nie chcąc się przyznać do zaniedbania czegoś, co uznawane jest za ważne, wybierali możliwość uniknięcia odpowiedzi.

Aby sprecyzować jakiego rodzaju są to działania, w ankiecie znalazła się prośba o wymienienie podejmowanych akcji informacyjno-promocyjnych przeprowadzonych w przeciągu ubiegłego roku. Biblioteki do czytelników docierają głównie poprzez media (82 wskazania, z czego 76 – media lokalne) oraz Internet (70 wskazań, z czego 10 – strona internetowa). Dwoma kolejnymi i istotnymi sposobami promocji są rozwieszane plakaty i wręczane ulotki (54 wskazania) oraz organizacja spotkań (33 wskazania). Jedynie 13 respondentów mówi o promocji na różnego typu imprezach i festynach.

Biorąc pod uwagę dotychczasową aktywność informacyjno-promocyjną ważnym pytaniem jest w jakim stopniu i zakresie będzie ona kontynuowana. 65,5% ankietowanych bibliotek wiodących udzieliło informacji, że planuje jakieś działania. Na pytanie o to, jakiego rodzaju są to działania większość respondentów stwierdza, że zamierza promować bibliotekę poprzez media (10 wskazań na 45 udzielonych odpowiedzi), zaznaczając, że chodzi o media lokalne (9 wskazań). Inni działania promocyjne chcą oprzeć na rozdawanych ulotkach i rozwieszanych plakatach (8 wskazań). Kolejnym kanałem komunikacji jest Internet, na który wskazało 12 osób, z czego 5 mówi o stworzeniu strony internetowej dla placówki.

Porównując odpowiedzi na pytanie o dotychczasową i planowaną działalność informacyjno-promocyjną widać wyraźnie, że głównie polega ona na przekazywaniu informacji poprzez lokalne media, to znaczy przekazywaniu informacji o działaniach biblioteki dziennikarzom lub pisaniu artykułów. Warto przyrzeć się dokładnie, czego dotyczą te informacje.

Jakie były tematy poruszane w kampaniach informacyjno-promocyjnych? W kolumnie proszę zakreśli wszystkie cele, na które podejmowane w przeciągu roku działania były nakierowane		
	Biblioteki wiodące	Partnerskie
Informacja o godzinach otwarcia biblioteki	95,2%	96,7%
Informacja o zasobach bibliotecznych	90,5%	79,2%
Informacja wykładów, wystaw, spotkań z ciekawymi ludźmi mających miejsce w bibliotece	88,1%	93,3%
Informacja o dostępie do internetu jaki daje biblioteka	83,3%	84,2%
Informacja o nowych nabytkach, polecanie nowości wydawniczych	82,1%	85%
Promocja biblioteki mająca na celu przyciągnięcie nowych użytkowników	70%	82,5%
Promocja biblioteki jako instytucji życia kulturalnego	61,9%	82,5%
Informacja o programach dotacyjnych w jakich	58,3%	81,7%

uczestniczy biblioteka		
Informacja o dostępnych w bibliotece urządzeniach (zasobach komputerowych)	50%	56,7%
Informacja o ofercie strony internetowej biblioteki	35,7%	53,3%
Informacja o możliwościach samodzielnej nauki jakie daje biblioteka	25%	30,8%
Informacja o dostępie do programów komputerowych jakie posiada biblioteka	25%	32,5%
Inne	13,1%	8,3%

Tabela 12. Tematy kampanii informacyjno-promocyjnych

Jakie były tematy poruszane w kampaniach informacyjno-promocyjnych? W kolumnie proszę zaznaczyć najważniejsze ale nie więcej niż trzy.		
	Biblioteki wiodące	Partnerskie
Informacja wykładów, wystaw, spotkań z ciekawymi ludźmi mających miejsce w bibliotece	59,7%	72,6%
Informacja o nowych nabytkach, polecanie nowości wydawniczych	44,2%	30,8%
Informacja o dostępie do internetu jaki daje biblioteka	41,6%	27,4%
Promocja biblioteki mająca na celu przyciągnięcie nowych użytkowników	29,9%	30,8%
Informacja o zasobach bibliotecznych	28,6%	23,9%
Promocja biblioteki jako instytucji życia kulturalnego	27,3%	35%
Informacja o godzinach otwarcia biblioteki	23,4%	16,2%
Informacja o programach dotacyjnych w jakich uczestniczy biblioteka	10,4%	26,5%
Informacja o ofercie strony internetowej biblioteki	7,8%	15,4%
Informacja o możliwościach samodzielnej nauki jakie daje biblioteka	5,2%	4,3%
Informacja o dostępnych w bibliotece urządzeniach (zasobach komputerowych)	3,9%	1,7%
Informacja o dostępie do programów komputerowych jakie posiada biblioteka	2,6%	0,9%
Inne	1,3%	2,6%

Tabela 13. Tematy kampanii informacyjno-promocyjnych

Zebrane dane pokazują napawający optymizmem obraz. Zdecydowana większość przebadanych bibliotek stara się dotrzeć do potencjalnych użytkowników bibliotek z bardzo różnymi informacjami. Jedynie trzy rodzaje informacji są rozpowszechniane względnie słabiej: o ofercie strony internetowej biblioteki, o możliwościach samodzielnej nauki jakie daje biblioteka, o dostępie do programów komputerowych jakie posiada biblioteka. Może to świadczyć o tym, że te akurat aspekty funkcjonowania bibliotek są rzadziej obecne i stąd mniej się o nich informuje.

→ polityki promocji

Po serii pytań badających zakres promocji, w ankiecie badanym zadano pytania analizujące ich sposób myślenia o promocji w kontekście codziennego funkcjonowania bibliotek. Po pierwsze, zbadano czy do zadań dyrektora placówki należy planowanie i realizacja działań promocyjnych. Okazało się, że tak odpowiedziało 21,6% bibliotek wiodących i 11,1% partnerskich. Niestety zabrakło pytania o to, kto w takim razie odpowiada za planowanie i realizację działań promocyjnych.

Zapytano za to, czy są w budżecie przewidziane jakieś środki na działania promocyjne. Aż 68% bibliotek wiodących odpowiedziało, że tak. Dla bibliotek partnerskich odsetek ten wynosił 37,3%. Dodatkowo biblioteki zapytano o wysokość zarezerwowanych środków. Biblioteki podawały bardzo różne sumy lub podając opis, na co są to środki. Z zebranych odpowiedzi, że często uznawano wydatki na przykład na toner do drukarki jako środki na promocje.

Pogłębiając temat strategii promocyjnych bibliotek postawiono im pytanie o model promocji. Biblioteki miały do wyboru trzy modele.

	Biblioteki wiodące	Partnerskie
działania promocyjne podejmowane są w zależności od potrzeb	74,5%	44,4%
biblioteka włącza się do działań promocyjnych innych lokalnych instytucji życia kulturalnego	13,1%	13,5%
działania promocyjne są planowane z rocznym wyprzedzeniem	6,5%	7,9%
mamy inny model, jaki	5,9%	,8%

Tabela 14. Modele kampanii informacyjno-promocyjnych (Odsetki w kolumnie bibliotek partnerskich nie sumują się do 100 – braki danych = 33,3%)

Jak widać w powyższej tabeli dominuje model działań podejmowanych w zależności od potrzeb, co oznacza brak jasnych planów działań promocyjnych. Tłumaczy to również bardzo niejasne odpowiedzi o budżet dotyczący tych działań.

Na koniec serii pytań o promocje biblioteki miały za zadanie wskazanie sposób promocji wykorzystywanych przez biblioteki.

Które z poniżej wymienionych sposobów promocji wykorzystane było przez bibliotekę: proszę zakreśli wszystkie wykorzystane sposoby		
	Biblioteki wiodące	Partnerskie
Artykuł w gazecie lokalnej	71,1%	62,7%
Plakaty	47,9%	42,7%
Informacje zamieszczane w Internecie	47,2%	46,7%
Ogłoszenia wywieszane na tablicy w bibliotece	38,7%	45,3%
Ogłoszenia wywieszane na tablicach w innych instytucjach życia publicznego (Urząd Gminy, GOK, OSP)	33,8%	30,7%
Informacje rozsyłane pocztą elektroniczną	8,5%	5,3%
Inne, jakie	7,7%	5,3%

Ulotki / broszury wysyłane pocztą	7,0%	8,0%
Ogłoszenia parafialne lub wywieszane na tablicach w Kościele	6,3%	6,7%
Płatne ogłoszenia w gazecie lokalnej	,7%	0%

Tabela 15. Metody kampanii informacyjno-promocyjnych

Które z poniżej wymienionych sposobów promocji wykorzystane było przez bibliotekę: proszę wskazać nie więcej niż 3 środki, które okazały się najbardziej skuteczne.		
	Biblioteki wiodące	Partnerskie
Ogłoszenia wywieszane na tablicy w bibliotece	98,0%	100,0%
Artykuł w gazecie lokalnej	96,1%	86,9%
Ogłoszenia wywieszane na tablicach w innych instytucjach życia publicznego (Urząd Gminy, GOK, OSP)	90,2%	88,1%
Plakaty	88,9%	79,8%
Informacje zamieszczane w Internecie	85,0%	82,1%
Informacje rozsyłane pocztą elektroniczną	42,5%	35,7%
Ogłoszenia parafialne lub wywieszane na tablicach w Kościele	28,8%	23,8%
Ulotki / broszury wysyłane pocztą	25,5%	28,6%
Inne, jakie	17,7%	11,9%
Płatne ogłoszenia w gazecie lokalnej	5,2%	2,4%

Tabela 16. Metody kampanii informacyjno-promocyjnych – 3 najważniejsze

Z zebranych danych widać, że dla bibliotek promocja oznacza przede wszystkim umieszczanie informacji w prasie lokalnej. Drugim ważnym kanałem promocji są plakaty lub ogłoszenia umieszczane w różnych miejscach. Co ciekawe Internet znajduje się właśnie w tej grupie. Bardziej aktywne formy promocji wymagające zaangażowania innych osób lub podmiotów są rzadko stosowane. Biblioteki unikają raczej prób dotarcia bezpośrednio do użytkowników. Widać to na przykład w tym, że inne sposoby promocji tj.: wysyłanie zaproszeń indywidualnych do czytelników (16 wskazań), rozprowadzanie folderów i ulotek (15 wskazań) oraz rozmowy z potencjalnymi użytkownikami (12 wskazań), były wskazywane sporadycznie.

→ badanie satysfakcji użytkowników

Większość bibliotek (65%) przeprowadza rozeznanie dotyczące stopnia satysfakcji użytkowników. Dotyczy to zarówno bibliotek wiodących (69,9%), jak również partnerskich (58,9%).

Biorąc pod uwagę tak wysoki odsetek bibliotek prowadzących własne badania ciekawe jest jakimi metodami się posługują. Okazuje się, że podstawową metodą jest bezpośrednia rozmowa z użytkownikiem – wskazało na nią 97,3% bibliotek. Drugą pod względem popularności metodą jest rozmowa z wybranymi użytkownikami – 58,4%. Trzecia pod względem popularności jest ankieta – do jej używania przyznaje się 40% badanych. Najmniej

popularna jest metoda spotkań grupowych z użytkownikami. Warto jednak podkreślić, że do jej stosowania przyznaje się 25,4% badanych bibliotek. Wśród innych sposobów badania satysfakcji użytkowników, respondenci zaznaczyli wystawiony w bibliotece zeszyt, do którego można wpisywać swoje uwagi (3 wskazania) oraz analizę statystyk czytelnictwa (2 wskazania). Ponadto strona internetowa i opinie zasłyszane w środowisku (po jednym wskazaniu).

Biorąc pod uwagę powszechność badań dotyczących satysfakcji użytkowników interesująca jest odpowiedź na pytanie o zagadnienia poruszane w ich trakcie. Z zebranych danych wynika, że zdecydowanie dominuje jeden temat: ocena posiadanych zasobów książkowych (96%). Drugim pod względem częstości poruszonym tematem jest ocena dostępności usług bibliotecznych (69,1%). Trzecim najczęściej poruszonym tematem jest kwestia warunków lokalowych. Pozostałe dwa tematy są już rzadziej poruszane: ocena pracowników – 44,2%; ocena zakresu usług multimedialnych oferowanych przez bibliotekę – 32,6%. Wśród innych zagadnień sprawdzanych przez bibliotekę, znalazło się weryfikowanie oczekiwań, co do działalności kulturalnej (pięć wskazań), ocena zajęć skierowanych do różnych grup czytelników, ocena działań promocyjnych (po 3 wskazania).

W ankiecie poruszono również kwestie badania potrzeb użytkowników. Z zebranych danych wynika, że również w tym wypadku większość bibliotek (77,6%) prowadzi takie badania; dotyczy to zarówno bibliotek wiodących (81,7%), jak również partnerskich (72,6%). Biblioteki prowadzą takie badania różnymi metodami. Podobnie jak w przypadku badania satysfakcji, zdecydowanie najpopularniejsza (98,1%) jest bezpośrednia rozmowa z użytkownikami i rozmowa z wybranymi użytkownikami (55,3%). Pozostałe metody – ankieta (30,7%), rozmowy grupowe (18,6%) – są stosowane rzadziej. Wśród innych odpowiedzi dotyczących sposobów badania potrzeb użytkowników biblioteki, znalazły się zeszyt, ankieta znajdująca się stale w bibliotece (16 wskazań), analiza statystyk czytelnictwa (5 wskazań) oraz opinie zasłyszane od ludzi (3 wskazania).

Na koniec części pytań dotyczących badania potrzeb użytkowników bibliotekarzom postawiono pytanie: czy zbierają informacje o osobach aktualnie nie korzystających z bibliotek. Intencją tego pytania było zbadanie czy biblioteki starają się dotrzeć ze swoją ofertą do osób nie odwiedzających biblioteki. Z zebranych danych wynika, że biblioteki w większości nie zbierają informacji o osobach aktualnie nie korzystających z biblioteki. Jedynie 12,3% prowadzi takie rozpoznanie. Zazwyczaj bibliotekarze zbierają informacje o osobach nie korzystających z biblioteki, albo poprzez rozmowę z potencjalnymi użytkownikami, albo poprzez rozmowę z osobami znającymi potencjalnych użytkowników (odpowiednie 16 i 4 wskazania). Poza tym dokonuje się przeglądu i uaktualnienia danych osobowych zapisanych czytelników, co pozwala również znaleźć tych, którzy zalegają ze zwrotem wypożyczonych książek (9 wskazania). Innym sposobem zdobycia informacji jest analiza liczby uczniów w pobliskich szkołach, bo to oni są potencjalnymi użytkownikami (4 wskazania).

V. Biblioteki w Internecie: zasoby i kompetencje

Trudno jest z dnia na dzień zwiększyć powierzchnie bibliotek, dużych środków wymaga też rozwój zasobów (książek i różnego rodzaju sprzętu). Dlatego Internet i wszystko co oferuje jest dla bibliotek lokalnych szansą na rozwój. Badania nad dostępem do Internetu pokazują, że nie jest problemem łącze internetowe. Więcej trudności sprawia poruszanie się w wirtualnym świecie. Tutaj jest szansa dla bibliotek i bibliotekarzy, którzy mogą być

przewodnikami po tej nowej rzeczywistości. Pytanie czy biblioteki zgłoszone do programu są gotowe spełnić tą rolę?

Średnio jedynie 31,5% bibliotek posiada stronę internetową. Wskaźnik ten nie oddaje jednak dobrze rzeczywistego obrazu. Analizując wyniki w podziale na biblioteki wiodące i partnerskie okazuje się, że dla tych pierwszych wynik wynosi 58,2%, natomiast dla tych drugich: 18,5%. Widać tutaj dużą dysproporcję pomiędzy aplikującymi do programu bibliotekami.

Co ważniejsze, te spośród bibliotek wiodących, które nie mają strony internetowej, większość (72,1%) planuje ją stworzyć. W przypadku bibliotek partnerskich wskaźnik ten wynosi 41,5%. Okazuje się zatem, że prawie połowa bibliotek partnerskich nie planuje nawet stworzenia własnej strony internetowej.

Jeśli biblioteka posiada stronę internetową, w większości wypadków fizycznie umieszczona jest ona na serwerze gminy (26,5%) lub prywatnej firmy (22,4%). Jedynie 13,6% bibliotek ma własny serwer lub używa darmowego serwera (14,3%). Spośród innych serwerów, gdzie znajduje się strona internetowa biblioteki, należy przede wszystkim wymienić serwer biblioteki wojewódzkiej (15 wskazań). Dwóch respondentów wskazało stronę internetową ośrodka kultury.

	Biblioteki wiodące	Partnerskie
informacje o godzinach otwarcia	100,0	93,1
Dane kontaktowe biblioteki	98,9	87,9
informacje o wydarzeniach kulturalnych	97,8	81,0
informację o zasobach technicznych	50,6	48,3
Informacje o innych oferowanych usługach	44,9	32,8
katalog zasobów biblioteki	39,3	15,5
informacje dla społeczności lokalnej	28,1	20,7
informacje o walorach turystycznych gminy	10,1	20,7
Inne (połączone trzy zmienne inne)	102,3	70,7

Tabela 17. Tematy zamieszczane na stronach Internetowych

Trzy rodzaje informacji, które pojawiają się praktycznie na wszystkich stronach internetowych bibliotek wiodących oraz większości bibliotek partnerskich to: informacje o godzinach otwarcia, dane kontaktowe bibliotek oraz informacje o wydarzeniach kulturalnych. Pozostałe rodzaje informacji pojawiają się już rzadziej.

Wśród informacji znajdujących się na stronie, a nie wymienionych w gotowych odpowiedziach, należy przede wszystkim wymienić recenzje, polecane książki i wiadomości o nowościach (21 wskazań). Respondenci wskazali również na historię biblioteki oraz informację o jej patronie (18 wskazań), relacje z wydarzeń, często wraz ze zdjęciami (15 wskazań), oferta zajęć proponowanych przez bibliotekę (12 wskazań) oraz regulamin biblioteki (10 wskazań). Ponadto znajdują się tam informacje o innych bibliotekach, o zbiorach regionalnych, linki, lista darczyńców, informacje o gminie.

W ankiecie pojawia się pytanie, czy badany jest zadowolony z obecnej zawartości biblioteki. Okazuje się, że jest tutaj sporo do poprawy. Wprawdzie 54% bibliotekarzy odpowiada, że zdecydowanie tak lub raczej tak, to 29,2% odpowiadało, że zdecydowanie nie lub raczej nie. Pozostali udzielili odpowiedzi: trudno powiedzieć.

→ prowadzenie strony

Poza pytaniami o zawartość strony w ankiecie znalazła się seria pytań dotycząca zarządzania stroną. Przede wszystkim interesujące jest pytanie o to, czy w bibliotece jest osoba odpowiedzialna za aktualizację zawartości strony internetowej. Okazuje się, że 65,3% przebadanych bibliotek jest taka osoba. W przypadku bibliotek wiodących odsetek ten wynosi nawet 71,9%, dla bibliotek partnerskich: 55,2%. Jednocześnie większość bibliotek (74,1%) nie posiadają żadnych procedur zbierania informacji do umieszczania na stronach.

Z zebranych danych wynika ponadto, że w bibliotekach wiodących zawartość strony jest zmieniana średnio raz na dwa tygodnie, w przypadku bibliotek partnerskich ma to miejsce średnio raz na miesiąc. Warto dodać, że częstość zmieniania zawartości strony jest w sposób istotny statystycznie związana z faktem istnienia w bibliotece osoby odpowiedzialnej za aktualizacje.

Istotną kwestią w kontekście stron internetowych jest natura problemów, z którymi biblioteki się borykają.

	Biblioteki wiodące	Partnerskie
Brak odpowiednich umiejętności	90,6	86,1
Brak odpowiedniego oprogramowania	56,3	45,8
Brak odpowiedniego sprzętu	29,7	29,2
Wysoki koszty dostępu do Internetu	15,6	16,7
Brak stałego dostępu do Internetu	1,6	1,4
Inne (połączone trzy zmienne inne)	28,1	58,3

Tabela 18. Trudności w prowadzeniu strony Internetowej

Zebrane dane są bardzo interesujące. Okazuje się, że najpoważniejszym problemem, dla zdecydowanej większości bibliotek, jest brak umiejętności. W prawie równym stopniu wskazują na niego biblioteki wiodące, jak również partnerskie. Drugim poważnym problemem jest brak odpowiedniego oprogramowania. Jedynie jedna trzecia bibliotek wskazuje na brak odpowiedniego sprzętu. Brak dostępu do Internetu nie jest właściwie żadnym problemem.

Wśród innych problemów, na które wskazali respondenci, trzeba przede wszystkim wymienić braki kadrowe. W większości bibliotek chodzi o osobę wykwalifikowaną, która potrafiłaby od strony technicznej zająć się stroną (17 wskazań). Zbliżonymi kategoriami są te, które mówią o braku czasu (11 wskazań) na nadzorowanie strony oraz braku osoby, która by mogła za to odpowiadać (9 wskazań). Inną grupą problemów są problemy finansowe (19 wskazań): w szczególności chodzi tu o koszty założenia dobrej strony (4 wskazania) oraz wysokie koszty utrzymania strony na prywatnym serwerze (7 wskazań).

Badani zostali poproszeni o porangowanie poszczególnych problemów. Mieli za zadanie wskazać trzy najważniejsze problemy i zaznaczyć je w kolejności malejącej problematyczności. Wyniki są spójne z wcześniejszymi odpowiedziami. Jako największy problem najczęściej wskazywany był ponownie brak umiejętności. Był on równocześnie najczęściej wskazywanym trzecim z kolei problemem. Drugi pod względem ważności problem to brak odpowiedniego oprogramowania.

Aby określić poziom kompetencji badanych zadano pytanie o to, czy któryś z pracowników potrafiłby pomóc użytkownikowi, który chciałby wykonać jedną z kilku czynności.

	Biblioteki wiodące	Partnerskie
Obsługa edytora tekstu (np. Word)	98,7%	96,2%
Założenie konta na darmowym portalu	95,4%	88,2%
Założenie i obsługa profilu na portalu społecznościowym	94,8%	89,8%
Obsługa arkusza kalkulacyjnego (Excel)	75,8%	74,2%
Założenie bloga	43,8%	36,9%
Założenie strony internetowej	20,9%	13,7%

Tabela 19. Kompetencje pracowników bibliotek

Z zebranych danych wynika, że zasadniczo nie ma problemu ze znalezieniem w bibliotece osoby posługującej się edytorem tekstu, arkuszem kalkulacyjnym lub potrafiącej założyć i obsłużyć profil na portalu społecznościowym. Nieco trudniej już byłoby znaleźć kogoś, kto mógłby pomóc w założeniu bloga. Najwięcej problemów byłoby z założeniem strony internetowej. Dane te pokazują, że poziom kompetencji pracowników bibliotek jest, w ocenie ich przełożonych, dobry, a nawet bardzo dobry.

Podsumowując, biblioteki, zgłoszone do programu jako wiodące, już jakiś czas temu wkroczyły do rzeczywistości wirtualnej lub zamierzają wkroczyć. Gorzej natomiast przedstawia się sytuacja w odniesieniu do bibliotek partnerskich.. Dla nich Internet wciąż pozostaje *terra incognita*. Niewiele bibliotek posiada własny serwer i to częściowo może tłumaczyć takich stan rzeczy. Druga przeszkodą jest brak kompetencji. W bibliotekach są osoby zajmujące się aktualizacją stron internetowych, oznacza to, że podstawowy warunek działania dobrej strony – ciągły dopływ nowych i aktualnych informacji – jest spełniony. Potrafią one bez problemu obsługiwać komputer. Mają więc konieczne podstawy. Teraz trzeba ich kompetencje rozwinąć, tak aby mogły się poruszać z równą swobodą w wirtualnej rzeczywistości. Oznacza to dużą szansę dla „Programu Rozwoju Bibliotek”: przekazując im sprzed będzie można pokazać jak go efektywnie wykorzystać.

VI. Biblioteka w otoczeniu społecznym i instytucjonalnym

Biblioteki są częścią tkanki społecznej gminy, na obszarze której funkcjonują, a bibliotekarz jest osobą zaufania publicznego. Obok księdza czy nauczyciela często jest to jedyny

przedstawiciel inteligencji w gminie wiejskiej. Ciekawym problemem do zbadania była kwestia funkcjonowania bibliotek zgłoszonych do programu w środowisku lokalnym.

→ otoczenie społeczne

Na wstępie postawiono badanym pytanie o to, czy zdarza się, że mieszkańcy przychodzą do bibliotekarza z prośbą o radę dotyczącą jakiś kwestii. Wyniki pokazują, że biblioteka jest istotną instytucją w otoczeniu społecznym. W przypadku bibliotek wiodących, 62,1% badanych odpowiada, że zdecydowanie lub raczej tak. Dla bibliotek partnerskich odsetek ten wynosi 52,9%. Gdyby grupa mieszkańców poprosiła bibliotekarza o pomoc w założeniu stowarzyszenia, to zdaniem badanych, pracownicy 54,2% bibliotek wiodących byłiby w stanie pomóc. Podobnie byłoby w przypadku 46,3% bibliotek partnerskich.

Wyniki te potwierdzają, że również współcześnie bibliotekarz w małej miejscowości jest istotną społecznie osobą. Dysponuje dużym kapitałem zaufania społecznego, który powoduje, że ludzie idą do niego po radę w sprawach publicznych. Jest też swego rodzaju przewodnikiem po świecie kultury. Na tym fundamencie „Program Rozwoju Bibliotek” może się oprzeć wprowadzając innowacje technologiczne i kulturowe. Bibliotekarz będzie tym, który zalegitymizuje wprowadzoną zmianę.

→ otoczenie instytucjonalne: biblioteki powiatowe i wojewódzkie

Biblioteki gminne są częścią większej, hierarchicznej sieci bibliotek powiatowych i wojewódzkich. Nie ma pomiędzy nimi bezpośredniej zależności ale wiele z tego co się dzieje w bibliotekach gminnych zależy od decyzji podejmowanych na wyższych szczeblach. Ważne dlatego było zbadanie stosunku i oczekiwań bibliotek gminnych do swoich większych odpowiedników.

Z danych wynika, i nie ma tutaj praktycznie żadnych różnic pomiędzy bibliotekami wiodącymi i partnerskimi, że są one zadowolone ze wsparcia otrzymywanego z bibliotek wojewódzkich. Aż 74,2% badanych odpowiada, że otrzymywane wsparcie jest wystarczające lub w zupełności wystarczające. Tych, którzy uważają, że jest ono za małe lub zdecydowanie za małe jest 17,2%. Pozostali nie mają zdania.

Pomimo tego bibliotekarze mają całkiem sporo oczekiwań wobec bibliotek wojewódzkich. Respondenci oczekują przede wszystkim organizacji szkoleń (241 wskazań): niektórzy precyzują przy tym, że chodzi o szkolenia informatyczne (13 wskazań), szkolenia dotyczące aspektów prawnych prowadzenia biblioteki oraz szkolenia (24 wskazań) i doraźną pomoc przy pisaniu projektów pozwalających pozyskać dodatkowe środki pieniężne (39 wskazań). Wyraźnie widać, że bibliotekarzom brakuje wsparcia w formalnych sprawach dotyczących prowadzenia placówek, bo wśród osób oczekujących pomocy i informacji od biblioteki wojewódzkiej (91 wskazań) aż 62 wskazania dotyczą spraw prawno-organizacyjnych. Wydaje się, że biblioteki potrzebują również wsparcia informatycznego – tak zaznaczone było 51 razy, z czego 12 wskazań dotyczyło konkretnie digitalizacji katalogu, a 16 pomocy z programem MAK. 22 respondentów oczekuje, że biblioteka wojewódzka będzie reprezentantem ich interesów wobec innych partnerów i społeczeństwa: jej zadaniem powinno być reprezentowanie całego środowiska bibliotecznego wobec władz centralnych, jak również reprezentacja poszczególnych bibliotek wobec władz samorządowych. Biblioteki liczą również, że biblioteka wojewódzka będzie pomagała przy organizacji imprez kulturalnych, np. pośredniczyła i wspierała finansowo przy zapraszaniu pisarzy na wieczorki autorskie. Należy zwrócić uwagę, że 19 respondentów podkreśliło dobrą współpracę z biblioteką wojewódzką i chęć kontynuacji jej w obecnej formie. 26 wskazań pojawiło się

postulujących wsparcie finansowe, z czego 10 dotyczy zakupu nowych pozycji do księgozbioru.

Interesująco przedstawia się kwestia oceny bibliotek powiatowych. Z danych wynika, że biblioteki partnerskie są równie zadowolone z bibliotek powiatowych, jak z wojewódzkich. Ponad 60% badanych twierdzi, że wsparcie, które od nich otrzymuje jest w zupełności wystarczające lub wystarczające. 15,9% ma przeciwne zdanie. Pozostali nie mają zdania lub nie działa w ich powiecie taka biblioteka.

Nieco inaczej jest z bibliotekami wiodącymi. Tutaj odsetek bibliotekarzy zadowolonych ze współpracy z bibliotekami powiatowymi wynosi 42,5%. Niezadowolonych jest natomiast 20,3%. Zaskakująco duży odsetek (19%) nie ma zdania na ten temat. W pozostałych przypadkach biblioteka taka nie działa w powiecie.

Oczekiwania wobec bibliotek powiatowych są podobne do oczekiwań wobec bibliotek wojewódzkich. Respondenci od biblioteki powiatowej oczekują szkoleń dla pracowników oraz pomocy doraźnej. Biblioteka powiatowa powinna również skupiać się na integracji lokalnego środowiska bibliotecznego, dawać możliwości wzajemnej wymiany doświadczeń między pracownikami różnych placówek i koordynować zadania różnych bibliotek z powiatu. Respondenci liczą również na wsparcie przy organizacji różnych wydarzeń kulturalnych, spotkań z autorami (39 wskazań).

→ otoczenie instytucjonalne: instytucje gminne i organizacje pozarządowe

Urząd Gminy jest najważniejszą instytucją z punktu widzenia funkcjonowania bibliotek. Administracyjnie biblioteki są częścią instytucji samorządowych. Gmina nie może wprowadzić biblioteki zlikwidować ale od Rady Gminy zależy jej budżet. Z zebranych danych wynika, że relacje pomiędzy tymi dwoma instytucjami są zróżnicowane. Większość badanych (64,1%) twierdzi, że wsparcie, które otrzymuje od Urzędu Gminy wystarcza lub w zupełności wystarcza. Jednocześnie jednak 26,4% uważa, że jest ono za małe, a 5,3%, że zdecydowanie za małe. Obserwowany w danych podział na biblioteki zadowolone ze współpracy i nie zadowolone nie przebiega według podziału na biblioteki wiodące i partnerskie (różnica wynosi jedynie 6%). Najwyraźniej relacje te są uwarunkowane kontekstem niezależnym od poziomu aktywności czy wielkości bibliotek.

	Biblioteki wiodące	Partnerskie
Szkoła	98%	88,2%
Przedszkole	82,2%	83,2%
Prasa lokalna	70,4%	56,3%
GOK	67,1%	80,7%
PUP	50%	31,9%
Parafia	28,3%	18,5%
OSP	26,3%	10,9%
GOPS	24,3%	14,3%
Świetlica wiejska	22,4%	10,1%
Klub seniora	21,1%	19,3%
Koło gospodyń wiejskich	18,4%	14,3%
Urząd Skarbowy	3,9%	2,5%
inne	32,2%	21%

Tabela 20. Odsetek bibliotek, które współpracują z daną instytucją.

Badani zostali poproszeni o krótki opis charakteru współpracy z poszczególnymi organizacjami. Z Ochotniczą Strażą Pożarną biblioteka współpracuje przede wszystkim przy współorganizacji różnych imprez i uroczystości (10 wskazań) oraz użyczając sobie wzajemnie pomieszczeń i sprzętu (10 wskazań). Strażacy prowadzą również pogadanki i szkolenia organizowane przez biblioteki (7 wskazań).

Z ośrodkami kultury biblioteka współpracuje głównie przy organizacji imprez i uroczystości (93 wskazania), organizując konkursy i wystawy (25 wskazań) oraz użyczając sobie pomieszczeń i innych środków materialnych (26 wskazań). W 15 wypadkach można mówić o długofalowej i ścisłej współpracy w wielu dziedzinach, często dlatego, że ośrodek kultury i biblioteka tworzą jedną strukturę organizacyjną.

Parafia staje się partnerem bibliotek przy organizacji różnego typu zajęć o charakterze edukacyjnym (96 wskazań), wystaw i konkursów (16 wskazań) oraz imprez i uroczystości (39 wskazań). Księża pomagają również w realizacji programów czytelnich, takich jak „Cała Polska czyta dzieciom” (39 wskazań).

Główną formą współpracy z przedszkolami jest współorganizacja różnych imprez i uroczystości (23 wskazania). Trudno jednak stwierdzić, że przedszkole jest istotnym partnerem dla bibliotek, bo wszystkich ważnych odpowiedzi opisujących formę współpracy było 37. Szkoła z biblioteką współpracuje przy organizacji imprez i uroczystości (14 wskazań) oraz zajęć edukacyjnych o różnym charakterze (6 wskazań). Inne formy współpracy są mocno rozproszone między różne kategorie.

Z Kołem Gospodyń Wiejskich biblioteka współpracuje głównie przy organizacji imprez i uroczystości (23 wskazania) oraz wystaw i konkursów (5 wskazań). Świetlice wiejskie współpracują z bibliotekami głównie przy organizacji imprez i uroczystości, zajęć edukacyjnych (4 wskazania). Realizują również wspólnie program „Cała Polska czyta dzieciom” (4 wskazania) oraz użyczając sobie pomieszczeń (6 wskazań). W 4 wypadkach mowa jest o trwałej współpracy przy realizacji projektów.

Współpraca w Powiatowym Urzędzie Pracy ogranicza się właściwie do jednego wymiaru i chodzi tutaj o dostarczanie bibliotekom stażystów (92 wskazania). Prasa lokalna pełni głównie funkcję promowania działalności biblioteki (83 wskazania). Biblioteki z kolei stanowią wsparcie przy wydawaniu gazet, dostarczając np. artykułów (59 wskazań). Biblioteki z klubami seniora organizują imprezy i uroczystości (25 wskazań), kursy (14 wskazań, z czego 5, to uniwersytety trzeciego wieku, 3 kursy komputerowe). Biblioteka staje się też w 6 wypadkach miejscem spotkań klubu seniora.

Z GOPS biblioteki współpracują czasem przy organizacji imprez i uroczystości (11 wskazań), kursów i zajęć edukacyjnych (4 wskazania). Biblioteka ma również szansę otrzymać dofinansowanie swoich działań lub otrzymać wsparcie rzeczowe (7 wskazań).

Poza wyżej wymienionymi podmiotami, biblioteki współpracują głównie z towarzystwami i fundacjami zajmującymi się promocją regionu (8 wskazań), z muzeami (10 wskazań), stowarzyszeniami prowadzącymi programy społeczne (15 wskazań), organizacjami o charakterze edukacyjnym (9 wskazań) oraz stowarzyszeniami zajmującymi się historią i kulturą (9 wskazań). Z wymienionymi organizacjami biblioteka współpracuje głównie przy organizacji imprez i uroczystości (23 wskazania), konkursów i wystaw (8 wskazań) oraz przy realizacji różnych projektów o charakterze społecznym (10 wskazań).

Dodatkowo zapytano badanych o to, czy współpracują z jakąś lokalną organizacją pozarządową. Z zebranych odpowiedzi, że praktycznie wszystkie (96,4%) współpracują. Biblioteka, z pośród organizacji pozarządowych, współpracuje z towarzystwami i fundacjami zajmującymi się promocją regionu (57 wskazań), stowarzyszeniami zajmującymi się problemami społecznymi (20 wskazań), organizacjami edukacyjnymi (11 wskazań) oraz organizacjami zajmującymi się historią i kulturą (22 wskazania).

Charakter tej współpracy jest bardzo różny. Współpracując z organizacjami pozarządowymi, biblioteki zajmują się głównie organizacją wydarzeń kulturalnych (147 wskazań), z czego w 44 wypadkach chodzi o wystawy, w 17 o konkursy, w 24 o wieczory autorskie i spotkania z ciekawymi ludźmi. 35 wskazań mówiło o współpracy przy realizacji projektów, z czego 14 miało na myśli różne projekty regionalne, a 7 projekty czytelnicze. Współpraca polegała również na wspólnym pisaniu wniosków o dofinansowanie (4 wskazania). Wraz z organizacjami pozarządowymi, biblioteki organizują wykłady i konferencje (10 wskazań) oraz imprezy o charakterze ludycznym (30 wskazań). Ponadto 15 bibliotek skorzystało ze wsparcia finansowego ze strony różnych stowarzyszeń.

VII. Podsumowanie

„Program Rozwoju Bibliotek” stawia sobie za cel standaryzację i upowszechnienie nowych funkcji bibliotek. W tym celu wyróżniono osiem typów docelowych usług, które stały się podstawą szkoleń:

- 1 Promocja czytelnictwa i kultury
- 2 Praca z dziećmi i młodzieżą
- 3 Funkcjonalny dostęp do zasobów bibliotecznych
- 4 Usługi i poradnictwo w zakresie multimedialności
- 5 ICT dla grup wykluczonych
- 6 Wsparcie dla samoorganizacji społecznej na poziomie lokalnym
- 7 Korzystanie z usług e-administracji
- 8 Ułatwianie dostępu do informacji lokalnej

W podsumowaniu przeprowadzonych badań odniesiemy się do sześciu z wymienionych typów, które zostały przebadane. Pominęto punkty 5 i 7, które ze względu na ich specyfikę, wymagają oddzielnych badań.

Aby przeprowadzić porównanie pomiędzy poszczególnymi typami usług oraz określić poziom ich realizacji, przyjęto 10-punktową skalę, na której oceniany jest stopień jej realizacji. Zero oznacza brak realizacji, 10 – pełną realizację. Przyznana ocena ma charakter subiektywny i nie powinna być traktowana jako coś więcej, niż próba dokonania porównania zebranych danych.

1. Promocja czytelnictwa i kultury

Badania pokazały, że najpopularniejszą formą aktywności bibliotek jest udział w promocjach czytelnictwa. Przybiera ona bardzo różne postaci: od udziału w programie „Cała Polska Czyta Dzieciom”, do różnego rodzaju działań promujących czytelnictwo wśród uczniów. Biblioteki są również aktywne na polu promocji kultury. Często w bibliotekach są organizowane wystawy, pokazy, spotkania ze znanymi ludźmi kultury. W tym kontekście zwraca uwagę fakt, że dość rzadko w bibliotekach prowadzone są dyskusje o książkach lub filmach.

Biblioteki mają wizję obecności w przestrzeni publicznej. Promują swoje działania poprzez różne kanały informacji. Z uzyskanych wyników wyłania się dość spójny obraz polityki promocji bibliotek. Z danych wynika, że promocja jest uwzględniana w działalności bibliotek. Jednak zazwyczaj wykorzystuje się pasywne formy promocji, polegające na przekazywaniu informacji poprzez prasę lub ogłoszenia.

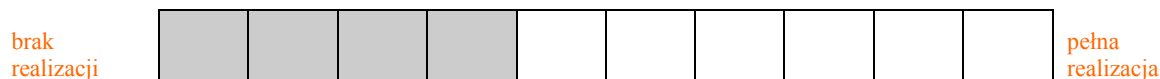
Biorąc powyższe pod uwagę, można stwierdzić, że w zakresie tradycyjnie rozumianego podejścia do promocji czytelnictwa i kultury, biblioteki wywiązują się w pełni ze swojej funkcji. Brakuje jednak kompetencji w bardziej nowoczesnych formach promocji.

Jednak tylko co trzecia biblioteka wiodąca i co piąta biblioteka partnerska prowadzi jakieś zajęcia dla uczniów i przedszkolaków. Dane pokazują, że biblioteki zazwyczaj nie dysponują odpowiednimi zasobami (sprzętem RTV, stołami) potrzebnymi do świadczenia tego typu usług. Kolejnym utrudnieniem w pracy z dziećmi i młodzieżą są godziny otwarcia. Jedyne co czwarta biblioteka jest otwarta po godzinie 18. Jeszcze rzadziej po tej godzinie uda się znaleźć otwartą filię biblioteki.

Biorąc powyższe pod uwagę można powiedzieć, że biblioteki mają potencjał do prac z dziećmi i młodzieżą i część z nich tą funkcję realizuje. Jest to jednak niewielka odsetek

zgłoszonych do programu bibliotek. Wyraźnie widać, że większość z nich, nie widzi tutaj specjalnej roli dla siebie.

3. Funkcjonalny dostęp do zasobów bibliotecznych

Podstawowym ograniczeniem dostępności do zasobów bibliotecznych jest czas pracy bibliotek. Wskazane powyżej już zostały ograniczenia w tym zakresie utrudniające dostęp do ich zasobów osobom pracującym.

Ograniczenie to są rekompensowane poprzez wypożyczanie na odległość. Z zebranych danych wynika, że prawie połowa bibliotek (49,3%) oferuje taką usługę. Jeśli uwzględnimy odpowiedzi, że jest to możliwe do większości lub niektórych miejsc w gminie, odsetek bibliotek świadczących taką usługę wzrośnie do 62,4%.

Biblioteka to nie tylko miejsce gromadzenia zbiorów, ale również przestrzeń do spędzania czasu, dlatego w ramach badania sprawdzono, czy w bibliotekach można ten czas w sposób komfortowy spędzić. Z danych wynika, że można odrobić lekcje, ale już nie spędzić wolny czas: jedynie w połowie bibliotek są fotele, prawie żadna nie oferuje kawy lub czegoś do jedzenia.

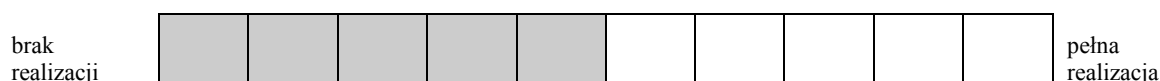
Biorąc powyższe pod uwagę, można powiedzieć, że dostępność do tradycyjnych zasobów jest bardzo dobra. Nawet jeśli biblioteki są zamknięte, to istnieje możliwość zamówienia książek przez telefon. Problem powstaje w odniesieniu do usług świadczonych na miejscu. Są one dostępne w mniejszości bibliotek. Poważnym wyznawaniem dla realizacji „Programu Rozwoju Bibliotek” będzie przekonanie bibliotekarzy do bardziej elastycznego czasu pracy, który umożliwi dostęp do nowych usług IT osobom nie mających wolnych przedpołudni.

4. Usługi i poradnictwo w zakresie multimedialnych

Poziom kompetencji pracowników w zakresie obsługi komputerów należy uznać za bardzo dobry. Bibliotekarze radzą sobie z programami Office oraz obsługą Internetu, gorzej z niestandardowymi działaniami (obróbka materiału cyfrowego) oraz wykorzystaniem różnych usług świadczonych przez portale społecznościowe.

Jedynie 31,5% bibliotek posiada stronę internetową. Analizując wyniki w podziale na biblioteki wiodące i partnerskie okazuje się, że dla tych pierwszych wynik wynosi 58,2%, natomiast dla drugich: 18,5%. Widać tutaj dużą dysproporcję pomiędzy aplikującymi do programu bibliotekami. Najprawdopodobniej odzwierciedla ona stosunek do Internetu. Dla części bibliotekarzy – pracujących najczęściej w bibliotekach wiodących – Internet to szansa. Dla pozostałych, Internet to groźne wyzwanie, któremu niekoniecznie będą chcieli stawić czoła.

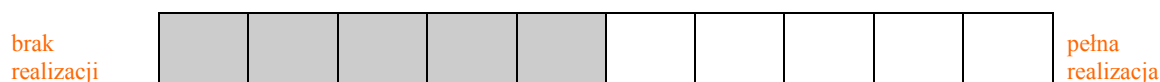
5. Wsparcie dla samoorganizacji społecznej na poziomie lokalnym

Bibliotekarz jest osobą zaufania publicznego, człowiekiem, do którego mieszkańcy przychodzą po pomoc w sprawach publicznych. Biblioteki aktywnie też uczestniczą w różnego rodzaju działaniach społecznych: festynach, wystawach, spotkaniach. Wszystko to sprzyja nawiązywaniu współpracy pomiędzy ludźmi i budowaniu kapitału społecznego – jednego z czynników rozwoju ekonomicznego.

Ten generalnie optymistyczny obraz zakłóca jednak problem słabych filii. Trudno przecenić znaczenie jakie mają filie bibliotek w małych gminach. Bardzo często są to jedynie instytucje, które, świadcząc usługi kulturalne dla małych, wiejskich społeczności, mogą być katalizatorami samoorganizacji. Filie ze względu na swoją prawie monopolistyczną pozycję mają ogromny potencjał: mogą oferować mieszkańcom usługi, na których większość nie stać i przyciągać ludzi, którzy zazwyczaj nie chcą udzielać się w życiu publicznym. Jednocześnie filie, funkcjonujące na uboczu, mają mniejsze zasoby, prestiż i znaczenie. Niedofinansowanej bibliotece głównej łatwo jest oszczędzać na filii: ograniczać zakupów nowych pozycji, ciąć etaty. W efekcie potencjał filii nie jest wykorzystywany. W porównaniu do bibliotek głównych, zasoby jakimi dysponują są dużo mniejsze. Bardzo rzadko też są w filiach organizowane jakiegokolwiek wydarzenia.

Obserwowana sytuacja niesie ze sobą szereg zagrożeń. Potencjalnie to filie mogą wyznaczać znaczenie i prestiż bibliotek w społeczności lokalnej. Z danych wynika natomiast, że filie są systematycznie osłabiane, co może być (i często jest) wstępem do ich likwidacji. Z punktu widzenia biblioteki głównej jest to najprostsze rozwiązanie. Niesie ono jednak ze sobą niebezpieczeństwo, że w gminie zostanie tylko biblioteka główna. Funkcjonując w tej samej miejscowości co szkoły, GOK czy urząd gminy biblioteka nie może zaoferować czegoś – poza książkami – co by ją szczególnie wyróżniało na tle tych instytucji. W efekcie, osłabiając filie biblioteka główna osłabia w efekcie swoją pozycję.

Biorąc powyższe pod uwagę można stwierdzić, że biblioteki główne są wsparciem dla samoorganizacji społecznej na poziomie lokalnym. Gorzej jest natomiast w przypadku zmarginalizowanych filii.

6. Ułatwianie dostępu do informacji lokalnej

W wynikach zwraca uwagę fakt wysokiej liczby bibliotek gromadzących archiwa. Robi tak 71% bibliotek wiodących oraz 61% bibliotek partnerskich. Jest to czwarta pod względem częstości występowania aktywność bibliotek. Bardziej dokładna analiza charakteru prowadzonych archiwach pokazuje, że mają one zróżnicowany charakter i trudno dopatrzeć się jednego wzoru: czasem są to materiały z gazet, czasem dokumenty życia społecznego lub zdjęcia. Niewątpliwie jednak to biblioteki są miejscem przechowywania pamięci społeczności lokalnej. Jest to aspekt działalności bibliotek, który trudno przecenić.

Współcześnie coraz większą wagę przykładają się do regionalnych tożsamości: są one formą budowania identyfikacji mieszkańców z miejscem zamieszkania, są również sposobem promocji produktów i usług świadczonych przez dany region. Można spodziewać się w przyszłości wzrostu znaczenia instytucji przechowującej świadectwa przeszłości. Warto na

ten aspekt działania bibliotek zwrócić większą uwagę w programie szkoleń, aby stworzyć pewne standardy gromadzenia danych. Wraz z zasobnością i kompletnością archiwów wzrastać będzie prestiż biblioteki.

Biblioteki oferują również dostęp do informacji lokalnej poprzez prasę lokalną. Z badań wynika, że prasa lokalna jest dostępna w mniej więcej co trzeciej bibliotece. Niejasne są przyczyny takiej sytuacji, niewątpliwie jednak jest to poważne ograniczenie omawianej funkcji bibliotek.

Nie lepiej wygląda sytuacja ze stroną internetową biblioteki. Jeśli już biblioteka ją posiada, to raczej nie znajdziemy na niej informacji o życiu lokalnej społeczności.

Biorąc powyższe pod uwagę można powiedzieć, że biblioteki mają ogromny potencjał w zakresie świadczenia informacji lokalnej, jednak nie jest on w pełni wykorzystany, co wynika z braku standardów w zbieraniu i przetwarzaniu tego rodzaju danych.

brak
realizacji

pełna
realizacja

Podsumowując, analizując zebrane dane z punktu widzenia standardów docelowych usług widać, że biblioteki na każdym z branych pod uwagę aspektów, prowadzą w pewnym zakresie aktywność. Brakuje jednak systematyczności w prowadzonych działaniach i spójności w pomiędzy nimi. Zgłoszone do programu biblioteki mają bardzo duży potencjał i duże pole zmiany, który poprzez umiejętnie prowadzone szkolenia, będzie można rozwinąć. Będzie to jednak wymagało przełamania uprzedzeń związanych z wyobrażeniem na temat tego, czym jest i jak powinna działać biblioteka.

VIII. Aneks. Dane o ocenie procesu rekrutacji

Obok pytań merytorycznych, dotyczących funkcjonowania bibliotek, ankieta zawierała pytania odnośnie procesu rekrutacji do programu oraz oczekiwań wobec programu. Rekrutacja był dość skomplikowana i wymagał od zainteresowanych bibliotek sporego zaangażowania. Ważne było ustalenie, ze względu na kolejne tury programu, problemów jakie pojawiły się w na tym etapie.

→ Przyczyny udziału w programie

Biblioteki wzięły udział w „Programie Rozwoju bibliotek” z różnych przyczyn. Analiza zebranych odpowiedzi pokazuje jednak, że przeważa oczekiwanie korzyści materialne – dotyczy to 553 wskazań (w tym kategorii: otrzymanie sprzętu, korzyści materialne i lokalowe, wprowadzenie Internetu). Stąd można zrozumieć silne głosy rozczarowania tych, którzy nie otrzymali np.: nowych komputerów. W następnej kolejności, bibliotekarze liczyli na różnego typu szkolenia (319 wskazań).

336	27,5%	otrzymanie sprzętu
319	26,1%	szkolenia bibliotekarzy
152	12,4%	kontakty z innymi bibliotekami
117	9,6%	inne korzyści materialne i lokalowej
100	8,2%	wprowadzenie Internetu
78	6,4%	zmiana postrzegania biblioteki w środowisku
58	4,7%	poprawa szans czytelników, środowiska lokalnego
35	2,9%	wzięcie udziału w czymś ważnym, ciekawym, prestiżowym
22	1,8%	zaangażowanie innych, władz w sprawy biblioteki
6	0,5%	darmowy udział
1	0,1%	rozszerzenie działalności

Tabela 21. Zagregowane odpowiedzi na pytanie o przyczyny udziału w programie.

→ Trudne do spełniania warunki udziału w programie

Większość badanych nie odpowiedziała na pytanie trudne do spełnienia warunki, co można interpretować, że nie mieli żadnych trudności ze spełnieniem wymaganych warunków.

61	20,7%	zmiana godzin otwarcia
52	17,7%	brak
36	12,2%	przystosowanie lokalu
36	12,2%	szukanie partnerów
31	10,5%	Internet
19	6,5%	kontakt z gminą lub jej instytucjami
17	5,8%	etaty
11	3,7%	możliwość udziału w szkoleniach
10	3,4%	finansowe
7	2,4%	praca w sobotę i niedzielę

6	2,0%	szukanie lidera społ.
4	1,4%	ubezpieczenie
2	0,7%	wypełnienie wniosku
1	0,3%	strona internetowa
1	0,3%	posiadanie starych komputerów, co wyklucza otrzymanie nowych

Tabela 22. Zagregowane odpowiedzi na pytanie o trudne do spełnienia warunki.

Dla bibliotek, które miały kłopoty ze spełnieniem niektórych warunków, najtrudniejszym do spełnienia była zmiana godzin otwarcia (61 wskazań), do tego 7 osób wskazało na konieczność pracy w sobotę lub niedzielę. Prawdopodobnie łączyło się to również z koniecznością zwiększenia liczby etatów (17 wskazań). Po 36 respondentów wskazało na problemy ze znalezieniem partnerów do programu oraz na przystosowanie lokalu. Trudno było spełnić warunki dotyczące Internetu i strony internetowej w 32 wypadkach. 10 razy respondenci zaznaczyli kłopoty finansowe, a 19 problemy przy kontaktach z władzami lokalnymi i instytucjami gminy.

→ Największe problemy napotkane w trakcie przygotowywania i składania wniosku

Spośród bibliotek, które odpowiedziały na to pytanie (75%), większość napisała, że nie miała problemów. Sporadycznie pojawiały się problemy natury technicznej (czasem było to nieposiadanie Internetu, a czasem wieszający się komputer) (70 wskazań). 32 respondentów wspomniało o problemach ze znalezieniem bibliotek partnerskich do programu, 24 podzieliło się posiadanymi wówczas obawami, czy sprostają wymaganiom programu. W 10 wypadkach problemem było znalezienie pewnych informacji wymaganych we wniosku, w 25 niezdecydowanie władzy, czy w program należy wchodzić.

200	53,2	brak problemów
36	9,6	problemy techniczne
32	8,5	niezdecydowanie partnerów
25	6,6	niezdecydowanie władzy
24	6,4	obawa, czy uda się wypełnić wymagania
10	2,7	problem ze zdobyciem pewnych informacji
7	1,9	obszerny i czasochłonny wniosek
6	1,6	brak doświadczenia w pisaniu wniosków
5	1,3	zbyt mało znaków przeznaczonych na opis działalności
4	1,1	krótki termin
4	1,1	problemy z logowaniem
2	0,5	niewywiązywanie się organizatorów z terminów, zmiany zasad
2	0,5	zebranie podpisów
2	0,5	brak czasu
1	0,3	problem z cofnięcie popełnionego błędu
1	0,3	aby przejść dalej, trzeba uzupełnić poprzednie strony

Tabela 23. Zagregowane odpowiedzi na pytanie o trudne do spełnienia warunki.

→ Kto pomagał w rozwiązywaniu problemów

Jak zostało pokazane powyżej, zasadniczo biblioteki nie miały problemów ze przygotowywaniem i składaniem wniosków. Jeśli już jakieś były, to pomocni głównie okazywali się: koordynator wojewódzki (94 wskazania), FRIS (65 wskazań), inne biblioteki (56 wskazań), samorządowiec (35 wskazań). Czasem potrzebna była również pomoc informatyka (11 wskazań).

→ Adnotacje, uwagi, komentarze

W swoich adnotacjach respondenci poruszali bardzo różne tematy głównie jednak dokonywali wyjaśnień niektórych punktów zaznaczonych w ankiecie (27 wypadków) i mówili o korzyściach, celach i radach dla programu (28 wypadków). Wiele osób narzekało, że nie dostają nowego sprzętu w ramach programu, pomimo że ich jest bardzo stary (26 wskazań). Inni podkreślali, że trudno jest obliczyć i podać dokładane koszty prowadzenia placówki (13 wskazań). Mowa była również o dużych problemach lokalowych (16 wskazań).

61	12,5%	Internet w bibliotece
60	12,3%	informacje na innych stronach
40	8,2%	lokal zastępczy, remonty, likwidacje, sprawy organizacyjne
33	6,8%	źle, że nie dostaną sprzętu, mają stare-chcą nowe
32	6,6%	pozyskane fundusze
31	6,4%	na czym się skupiają, dodatkowe działania, sukcesy
30	6,1%	korzyści PRB, cel PRB, propozycje dla PRB
24	4,9%	wyjaśnienia do odpowiedzi w ankiecie
23	4,7%	ankieta nie dla wiejskich, zła ankieta
22	4,5%	jedyny ośrodek kultury
21	4,3%	brak chętnych na szkolenia
20	4,1%	za mało etatów
16	3,3%	wsparcie w kontaktach z władzą
15	3,1%	trudno policzyć użytkowników
14	2,9%	trudno obliczyć koszty, dzielenie kosztów
13	2,7%	źle, że z GOK
12	2,5%	Korzystanie z zasobów GOK
11	2,3%	razem z GOK
10	2,0%	GOK

Tabela 24. Adnotacje, uwagi, komentarze.

Podsumowując, zebrane dane pokazują, że biblioteki biorące udział w pierwszej turze projektu nie miały większych problemów dotyczących procesu rekrutacji. Zakres pytań dotyczących tego tematu w analizowanej ankiecie był jednak dość ograniczony, aby na tej podstawie wyciągać wiążące konkluzje. Trzeba również wziąć pod uwagę, że do pierwszej tury zgłosiły się najbardziej aktywne biblioteki. Dlatego wskazane byłoby szersze uwzględnienie tematu rekrutacji w ewaluacji, aby uniknąć sytuacji, w której proces rekrutacji będzie eliminował mniej zaangażowane biblioteki.